

“MI I ONI”

**UČEŠĆE GRAĐANA
NA KOSOVU**

AUTORI:

Besnike Koçani
Taulant Hoxha

PRIKUPLJANJE I ANALIZA PODATAKA:

Besnike Koçani
Suzana Arni
Rina Krasniqi

DIZAJN I GRAFIKA:

Fidan Hallaqi

SA FINANSIJSKOM PODRŠKOM OD:

Fonda za Demokratiju Ujedinjenih Nacija (UNDEF)

©KCSF, OKTOBAR 2011

Përmbajtja

1. UVOD	2
2. ŠTA JE UČEŠĆE GRAĐANA?	3
3. NAJBOLJE EVROPSKE PRAKSE UČEŠĆA GRAĐANA.....	5
4. UČEŠĆE GRAĐANA NA KOSOVU.....	7
5. ZAKONSKI OKVIR O UČEŠĆU GRAĐANA – ZBIR GLAVNIH USTAVNIH I ZAKONSKIH ODREDBI	9
5.1 Skupština.....	9
5.2 Vlada	10
5.3 Opština.....	12
6. ODGOVORNE INSTITUCIJE ZA UČEŠĆE GRAĐANA– KRATAK OPIS ODGOVORNIH INSTITUCIJA I AKTERA CIVILNOG DRUŠTVA	14
6.1 Javni organi	14
6.1.1 Kancelarija za informisanje Skupštine Kosova	14
6.1.2 Kancelarija za dobro upravljanje pri Premijerovoj kancelariji	15
6.1.3 Departman za registraciju i veze sa NVO-ima	16
6.1.4 Kancelarije za informisanje u opštinama	17
6.2 Civilno društvo – sektorske i opšte platforme	18
7. PRIMENA ZAKONSKOG OKVIRA – KAKO SE U PRAKSI PIMENJUJU ZAKONSKE ODREDBE O UČEŠĆU	20
7.1 Rezime dobrih slučajeva	20
7.2 Rezime ne loših slučajeva	23
8. GLAVNI IZAZOVI SA KOJIMA SE SUOČAVAJU organi vlasti I CIVILNO DRUŠTVO OKO UČEŠĆA GRAĐANA.....	25
8.1 Izazovi za javne organe vlasti.....	25
8.2 Izazovi za civilno društvo	25
9. ZAKLJUČCI	27
10. PREPORUKE.....	28
11. PRILOG	28
A. Kodeks najboljih praksi učešća građana Saveta Evrope	28
B. Tabela organizacija civilnog društva sa kategorijama ekspertize u raznim oblastima	28

1. UVOD

Ova publikacija je izrađena u okviru dvogodišnjeg projekta u cilju jačanja uključivanja civilnog društva u izradi politike na Kosovu i finansirana je od Fonda Ujedinjenih nacija za demokratiju (UNDF). Izveštaj je sastavljen bazirajući se uglavnom na aktivnosti, studije i dobre i ne dobre prakse razvijene tokom zadnje dve godine, kako od strane dotičnih institucija, tako i od civilnog društva. Takođe, izveštaj je dopunjen i sekundarnim podacima iz postojećih publikacija KCSF-a, komparativnih analiza, raznih uputstava, kao i podacima iz zakona, pravilnika i odluka koje su primenjive na Kosovu.

Ovaj projekat je započet u Novembru 2009. godine i završava se krajem 2011. godine. Tokom ovog vremena KCSF je organizovao više obuka i radionica praćenih praktičnim uputstvima, kojima se težilo povećanju veština OCD-a¹ i javnih organa vlasti za sprovođenje njihove uloge u odnosu na učešće građana. Takođe, angažovanje je prošireno i na neposredan doprinos na unapređenju zakonskog okvira i drugih pratećih mehanizama. Na taj način, KCSF je učestvovao direktno ili indirektno u mnoge razvoje za i oko unapređenja učešća građana na Kosovu.

Međutim, ovaj izveštaj se ne ograničava samo na aktivnosti i dostignuća ovog izveštaja i KCSF-a, nego teži da pruža detaljan i sveobuhvatan pregled o tome šta je tokom ovih godina učinjeno na oceni i unapređenje učešća građana na Kosovu. Kroz konkretne primere ilustrovane unutar ovog izveštaja, pokušava se pružanje praktičnih podataka o prostoru koji je pružen civilnom društvu na razne nivoe odlučivanja, kako na centralnom, takođe i na lokalnom nivou, ali i da analizira rad koji je samo civilno društvo učinilo da bi sebi obezbedilo snažnu poziciju u okviru izrade politika i zakona na Kosovu.

Pružajući jedan teoretski uvod o učešću građana, izveštaj analizira najbolje evropske prakse; stanje civilnog društva u odnosu na ovaj proces; kao i konkretne dobre i ne dobre slučajeve na razne nivoe upravljanja. Bazirajući se na ove nalaze, evidentirana su značajna dostignuća, ali i glavni izazovi sa kojima treba da se suočavaju javni organi vlasti i civilno društvo, u cilju unapređenja učešća građana na Kosovu. Na kraju, jedan broj konkretnih preporuka se upućuju za obadva sektora u cilju uzajamnog stavljanja na raspolaganju resursa i ekspertize obeju strana za unapređenje opšteg dobra, a to je i konačan cilj javnih organa vlasti i civilnog društva.

---

¹ Poznavajući činjenicu da ne samo registrovane nevladine organizacije (NVO-i) spadaju u civilno društvo, izraz OCD-a se referiše svim organizovanim oblicima civilnog društva. Izraz NVIO, u ovom izveštaju, koristi se samo u slučaju kada se radi o konkretnim zakonskim odredbama koja se konkretno referišu nevladinim organizacijama (NVO-ima).

2. ŠTA JE UČEŠĆE GRAĐANA?

Prema 'Američkom udruženju za psihologiju' (American Psychological Association), učešće građana se definiše kao *'Individualni ili kolektivni postupak, dizajniran za identifikaciju i adresiranje pitanja od javnog interesa'*. Dok se u priručniku o učešću građana, izrađenog od 'Međunarodnog centra za političke studije' (International Center for Policy Studies) kaže *'Učešće građana je proces baziran na zajednicu, gde se građani organizuju sebe i njihove ciljeve na praktičnom nivou i rade zajednički preko nevladinih organizacija zajednice, kako bi uticali u procesu donošenja odluka. Građani se najviše uključuju u ovaj proces kada se određeno pitanje neposredno na njih odnosi. Štaviše, učešće građana se događa kada svi akteri sarađuju da bi sproveli izmene²'*.

S druge strane, prema Kodeksu dobrih praksi učešća građana u procesu donošenja odluka Saveta Evrope (vidi prilog A) glavni nosilac učešća građana je *„organizovano civilno društvo, uključujući volonterske grupe, neprofitabilne organizacije, udruženja, fondacije, organizacije dobročinstva, kao i grupe zajednice ili onih za zastupanje na geografskim osnovama ili za određene interese. Osnovne aktivnosti NVO-a su usredsređene na vrednosti socijalne pravde, ljudska prava, demokratiju i vladavinu zakona. U tim oblastima, cilj NVO-a je promovisanje pitanja i poboljšanje života ljudi³'*.

U sva tri slučaja, reč je o davanju doprinosa u ostvarivanju zajedničkog dobra, a u sažeti oblik učešće u procese donošenja odluka podrazumeva jednu mogućnost za građane, organizacije civilnog društva i druge zainteresovane strane da utiču na razvoj politika i zakona koji se njih tiču.

Međutim, kada je reč o podsticanju učešća građana, postoje određeni osnovni principi koje valja slediti, i to: učešće, poverenje, polaganje računa, transparentnost i samostalnost. Prema Kodeksu dobrih praksi o učešću građana u procesu donošenja odluka, ovi principi se definišu kao:

Učešće

NVO-i prikupljaju i kanališu viđenja od njihovih članova, grupa kojima služe i zainteresovanim građanima. Ova viđenja pružaju ključnu vrednost u procesu donošenja političkih odluka, povećavajući kvalitet, smisao i dugoročno primenjivanje političkih inicijativa. Jedan od preduslova za ovaj princip je da procesi učešća budu otvoreni i dostupni, bazirani na usaglašene parametre za učešće.

Poverenje

Jedno otvoreno i demokratsko društvo bazira se na iskrenu interakciju između aktera i sektora. Mada NVO-i i javni državni autoriteti imaju različite uloge za odigravanja, njihovi zajednički ciljevi za poboljšanjem života građana se mogu uspešno realizovati samo na osnovu poverenja, koje uključuje transparentnost, poštovanje i uzajamno poverenje.

² International Center for Policy Studies, Priručnik o učešću građana, str. 16, <http://siteresources.worldbank.org/INTBELARUS/Resources/eng.pdf>, preispitan 06.09.2011

³ Prilog A, Kodeks dobrih praksi o učešću građana u procesu donošenja odluka, str.2.

Polaganje računa i transparentnost

Delovanje u javnom interesu zahteva otvorenost, odgovornost, jasnoću i polaganje računa, kako od strane NVO-a, takođe i od javnih autoriteta, uz transparentnost u svim fazama.

Samostalnost

NVO-i treba da budu priznate kao slobodna i samostalna tela u njihovim ciljevima, odlukama i aktivnostima. One imaju pravo samostalnog delovanja i zastupanja drugačije pozicije od državnih organa, sa kojima inače mogu sarađivati.

Da bi se ispunila ova načela trebaju se takođe ispuniti nekoliko određenih kriterija, kao što su uslovi za učesništvo građana kao i obuhvatnost. Uslovi za učesništvo građana podrazumevaju stvaranje povoljne klime, kao što je vladavina prava, podrška osnovnim demokratskim načelima, politička volja, povoljni zakoni, jasne procedure, dugoročna podrška, resursi za održivo civilno društvo kao i zajednička sredina za dialog i saradnju. Učesništvo je podeljeno u različite nivoe, kao što su informacije, konsultacije, dialog i partnerstvo.

Da bi se ispunjavali ovi principi, moraju se pronaći odgovarajući mehanizmi i sredstva. To mogu biti: godišnji izveštaji, brošure, uputstva, registri, telefonske usluge, neposredne korespondencije preko e-maila, javni skupovi, javne konsultacije, sondaži i dr. Ovi uslovi omogućuju izgradnju konstruktivnog odnosa između civilnog društva i državnih organa, da bi se izgradilo međusobno poverenje i razumevanje za *participativnu demokratiju*.

Jedan dokument koji veoma dobro elaborira sva ova pitanja i pruža dobre prakse je „Kodeks dobrih praksi učešća građana u procesu odlučivanja“ (vidi prilog A). Ovaj kodeks nema obavezujući karakter, ne nameće određena pravila niti mehanizme sprovođenja. Kodeks pruža svim akterima demokratskog procesa uputstva koja proizilaze iz praktičnog i konkretnog iskustva dijaloga i saradnje između civilnog društva i državnih organa. Krajnji cilj ovog kodeksa je da olakšava ovu interakciju i da povećava osnaživanje građana i njihovo učešće u demokratske procese na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou.

3. NAJBOLJE EVROPSKE PRAKSE UČEŠĆA GRAĐANA

U Evropi je učešće građana i donošenje odluka uopšte evoluiralo i vidno se razvijalo tokom zadnjih decenija. Međutim, kao integralni deo upravljanja, i dalje ostaje dosta puta da se provali u pravcu približavanja građana sa procesima upravljanja.

U tom pogledu, ima dosta dobrih i održivih primera učešća građana koji bi se mogli koristiti kao model od mladih zemalja čiji razvoj demokratije je u toku. Međutim, jedan od glavnih problema leži u tome da u tim zemljama, uključujući i Kosovo, ovi primeri nisu dovoljno poznati. Kroz istraživanje i identifikaciju dobrih primera iz drugih zemalja i njihovog plasmana pred civilnim društvom, državnim organima i široj javnosti, učinio bi se korak dalje.

Do sada je izrađeno mnoštvo dokumenata, a takođe su izrađeni i razni modeli koji podržavaju i jačaju učešće građana. Među ovim dokumentima su: Belo pismo o evropskom upravljanju i Opštim principima i minimalnim standardima za konsultaciju zainteresovanih strana od Komisije (Principi SE i Minimalni standardi) izrađeni u 2001. i 2002. godini od Evropske komisije⁴; Rezolucija o perspektivama razvoja civilnog dijaloga sa civilnim društvom prema Sporazumu iz Lisabona, izrađenog u 2009. godini od Evropskog Parlamenta⁵; Evropska Povelja o lokalnoj samoupravi (1988)⁶; Kodeks dobrih praksi o učešću građana u procesu donošenja odluka (2009)⁷ kao i druga dokumenta.

U nekim zemljama, kao na primer u Mađarskoj, procedure i pravila za učešće građana uređuju se zakonima i pravilnicima, počev od Ustava zemlje. Na centralnom nivou su: Zakon o zakonodavstvu⁸; Zakon o društvenom učešću u izradi zakonskih pravilnika⁹; zakon o slobodi tehničkih informacija¹⁰, dok na lokalnom nivou su: Zakon o lokalnoj samoupravi¹¹ kao i Uredba o pitanjima odnosa između OCD-a i Opštine Budimpešta.¹²

U Engleskoj i Austriji, učešće građana se uređuje kroz razna dokumenta, uglavnom ne obavezujućih. Neka od ovih dokumenata su: Akt o slobodi informacija 2000¹³, Uredba o odnosima između Vlade i sektora zajednice i volontera; Kodeks dobre prakse u konsultaciji i ocenjivanju politika.¹⁴

⁴ COM(2001) 428. Tekst Belog pisma:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0428:FIN:EN:PDF>

⁵ P6_TA(2009)0007, 13.01.2009. Tekst Rezolucije: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2009-0007+0+DOC+PDF+V0//EN>

⁶ Tekst The text of the European Charter: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/122.htm>

⁷ Tekst Kodeksa dobrih praksi: http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_English_final.pdf

⁸ Akt CXXX iz 2010. godine, usvojen Novembra 2010, stupio je na snagu 01.01.2011.

⁹ Akt CXXXI iz 2010, stupio je na snagu 01.01.2011.

¹⁰ Akt XC i 2005. Tekst Akta:

http://ec.europa.eu/information_society/policy/psi/docs/pdfs/implementation/hu_trans_2005tvy90.doc

¹¹ Akt LXV iz 1990.

¹² 61/2008. (XI.21.) Tekst se može naći na: http://www.budapest.hu/engine.aspx?page=civil_deklaracio

¹³ Tekst Akta: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/pdfs/ukpga_20000036_en.pdf

¹⁴ Lista departmana i agencija Ujedinjenog Kraljevstva koji praktikuju Kodeks nalazi se na web-stranici najboljih pravilnika egzekutiva.

Međutim, ima i zemalja, kao što je Hrvatska, koja je kombinovala obe ove varijante. Osim toga, u Hrvatskoj je u okviru Ustava obuhvaćeno i pravo učešća. Prvi nivo javnog učešća obezbeđuje se Aktom o pravu pristupa informacijama.¹⁵ S druge strane, opšti principi, standardi i mere za obavljanje konsultacija uređuju se Kodeksom prakse za konsultacije sa interesovanom javnošću o procedurama usvajanja zakona, pravilnika i drugih akata (Kodeks).¹⁶ Vlada Hrvatske je, takođe, osnivala Kancelariju za saradnju za OCD-a, kao i Savet za razvoj civilnog društva, dok Povelja o saradnji između grada Siska i Udruženja predstavlja samo jednog od raznih sporazuma o saradnji na opštinskom nivou¹⁷.

Takođe, neki aspekti učešća građana u raznim zemljama su regulisani i zakonima o slobodi i pristupu informacijama, zakonima koji uređuju zakonodavni proces, posebno zakonima o učešću u zakonodavstvu i zakonima o lokalnoj samoupravi. (Mađarska, Engleska, Hrvatska i dr.). Na nacionalnom nivou, najveći broj pravilnika se odnosi na procedure konsultacije u procesu izrade politika i donošenja odluka po ministarstvima i vladinim departmanima i drugim državnim organima.

Estonija ima takozvani Estonski Kodeks dobrih praksi uključivanja javnih institucija, koji se praktikuje u znatnoj meri ali nije obavezujući. Ovaj kodeks usaglašava principe po kojima treba da deluju javne institucije i nevladine organizacije u uključivanju javnosti i interesnih grupa u donošenju odluka.¹⁸

S druge strane, na nivou Parlamenta, Letonija je među zemljama sa nekoliko dobrih praksi uključivanja OCD-a u izradi zakona, pri čemu je 2006. godine letonski Parlament (Saeima) potpisao Deklaraciju o razvoju civilnog društva u Letoniji¹⁹ i saradnju sa nevladinim organizacijama. Putem ove deklaracije, letonski Parlament smatra OCD-a ravnopravnim partnerima i priznaje činjenicu da učešće OCD-a daje suštinski doprinos u procesu iniciranja, pripremanja i ocenjivanja zakona. Nadgledanje sprovođenja ove deklaracije čini Forum Parlament-OCD-a, godišnji susret. Učesnici Foruma diskutuju i ocenjuju rezultate saradnje i utvrđuju program i plan delovanja za narednu godinu.

¹⁵ <http://www.transparency.hr/dokumenti/zakoni/FOI-RH-ENG-1.pdf>

¹⁶ Kodeks je usvojen od Vlade 21.11 2009,

<http://www.uzuvrh.hr/userfiles/file/code%20of%20practice%20on%20consultation-croatia.pdf>

¹⁷ <http://www.sisak.hr/uploads/documents/povelja-o-saradnji-grada-siska-i-udruga-gradana.pdf>

¹⁸ Estonian Civil Society Development Concept

¹⁹ http://www.nvo.lv/files/Cooperation_Saeima_-_NGOs.pdf

4. UČEŠĆE GRAĐANA NA KOSOVU

Na Kosovu, prvi počeci savremenog civilnog društva, identifikuju se prvim inicijativama i organizacijama civilnog društva koje su osnovane krajem 80-tih i početkom 90-tih godina. Bile su to inicijative i organizacije osnovane uglavnom od starnje mladih i intelektualaca tog vremena, kao značajan deo jednog potpuno paralelnog sistema i građanskog otpora prema srpskom režimu toga vremena. Ove inicijative/organizacije su uglavnom imale humani karakter (pružanje humanitarnih pomoći, zaštitu ljudskih prava, razni civilni pokreti i dr.), koje su vremenom dobile oblik opšteg miroljubivog otpora prema strukturama tog vremena.

Ovo samo organizovanje albanskog stanovništva Kosova, dolazi do izražaja posebno nakon ukidanja autonomije Kosova, kada je počeo bojkot prema srpskim institucijama od celokupnog albanskog stanovništva na Kosovu, koje je u velikoj meri isključeno od raznih društvenih i zdravstvenih usluga. Ovo stanje je obavezno uticalo da se civilno društvo organizuje da bi se stvorilo u glavnog dobavljača ovih usluga. Tako, za 10 godina, humanitarna organizacija dobročinstva Nëna Tereze prikupljala pomoć unutar i izvan Kosova i osnovala je jedan sistem za raspodelu pomoći i zdravstvenih usluga prema siromašnim porodicama širom Kosova. Više od 7,200 volontera je aktivno angažovano u ovoj inicijativi. Odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda je tokom istog perioda monitorisao, identifikovao i povećao svest o kršenju ljudskih prava, neposredno je doprineo na informisanju međunarodne zajednice o sistematskom tlačenju albanskog stanovništva od srpskog režima.

Intervencija NATO-a i uspostavljanje Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i Privremenih institucija samouprave (PISU) 1999. godine bila je jedna prekretnica opšteg razvoja civilnog društva na Kosovu. Velike potrebe za emergentnu pomoć i obnovu, kao i za među-etničko pomirenje, činile su da civilno društvo transformiše svoju aktivnost i da se prilagođava novoj realnosti. Velika finansijska i tehnička podrška od međunarodnih donatora rezultirala je masovnim povećanjem broja OCD-a, koje nije obavezno praćeno i povećanjem kvaliteta njihovog rada. „Lako dostupni fondovi“, kombinovani zavisnošću od stranih donacija, stvorili su mnogo OCD-a podstaknutih od donatora, kao i „pasivnih“ NVO-a koje su se aktivizirale samo kada je bilo fondova na raspolaganje. Od 1999. godine, broj registrovanih NVO-a je stalno rastao i to posebno iz činjenice da Zakon o NVO-im nije imao neku konkretnu odredbu o ispisivanju, za duže vreme, pasivnih NVO-a.

U odnosu na učešće građana u ovom periodu, valja naglasiti da je, zbog prirode upravljanja zemljom, uključivanje građana i civilnog društva u sistemu donošenja odluka predvođenog od UNMIK-a bilo skoro nemoguće. Čak, često puta se kaže da je i za same PISU ovo učešće bilo teško, posebno u početnom periodu administriranja Kosova od Ujedinjenih nacija.

Nakon proglašenja nezavisnosti u 2008. godini, Kosovo je ulazilo u jedan dinamičniji period socio-ekonomskih i političkih razvoja. Naravno, sasvim prirodno, civilno društvo je moralo da prati društveni razvoj i da se prilagođava njegovoj novoj ulozi u okviru opšte izgradnje institucija. Aktuelno, skoro 12 godina kasnije, u Departmanu za registraciju i veze sa NVO-ima, registrovano je preko 6300 NVO-a²⁰, od koji se ne više od 10% mogu smatrati aktivnim²¹.

²⁰ Bajram Kosumi-DRNOJQ, Lansiranje i otvorena diskusija o izveštaju Preko nule, organizovane od TACSO, 02.09.2011

²¹ U nedostatku tačnih podataka oko aktivnih NVO-a, približni podaci su pretpostavke KCSF-a bazirani na njene svakodnevne aktivnosti sa NVO-ima na Kosovu.

Međutim, jedan broj ovih aktivnih NVO-a trebalo je da se stalno izgrade i profilizuju, odnosno da se preobražavaju u kredibilne organizacije, utičući na politike i specifične razvoje, i ako takve su pozicionirale civilno društvo kao jednog značajnog sektora u izgradnji države i procesu demokratizacije.²²

Aktuelno, civilno društvo Kosova nastavlja svoj put, prilagođujući se novoj situaciji, posebno preko jačanja svojih aktivnosti i kapaciteta kako bi uticalo na javne politike i donošenju odluka, zagovarajući u korist njegovi članova, težeći da drži vladu odgovornom i posebno da doprinosi procesu učlanjenja Kosova u Evropskoj uniji. Stvaranje jedne povoljnije klime za učešće građana iz dana u dan postaje značajni deo angažovanja civilnog društva, bilo kroz pritisak za uključivanje u razne sektore ili neposrednog doprinosa u identifikaciji, uspostavljanju i funkcionalizaciji raznih mehanizama.

---

²² Vidi Indeks Civilnog društva od CIVICUS-a za Kosovo, KCSF, Mart 2011

5. ZAKONSKI OKVIR O UČEŠĆU GRAĐANA – ZBIR GLAVNIH USTAVNIH I ZAKONSKIH ODREDBI

Legislativni proces na Kosovu uređuje se kroz dva osnovna dokumenta: Poslovnika Skupštine Republike Kosova (2010) kao i Poslovnika Vlade Kosova (2011).²³ Takođe, Ustav Republike Kosova u svom članu 79., inicijativu za predlaganje zakona omogućuje: od Predsednika Republike Kosova, iz njegovog/njenog delokruga rada, Vlade, poslanika Skupštine Kosova, parlamentarnih grupa ili najmanje deset hiljada građana, na način utvrđen zakonom.²⁴

Mada se po Poslovniku Skupštine Republike Kosova (Član 53) i takođe i po Ustavu Republike Kosova, građani imaju mogućnost da iniciraju zakone, u nedostatku odgovarajućeg zakona to se još uvek ne može realizovati. Međutim, valja naglasiti da je u vreme objavljivanja ovog izveštaja Vlada izradila Nacrt zakona o zakonodavnim inicijativama, koji predviđa da uređuje ovo pitanje, dok je već nacrt zakona u fazi Skupštine i uskoro se očekuje njegovo usvajanje.

5.1 Skupština

Konsultacije OCD-a sa Skupštinom mogu se baviti shodno člana 65. i 66. Poslovnika Skupštine Kosova. Ova pravila omogućuju učešće NVO-a na susrete parlamentarnih komisija kao i na javna saslušanja koja mogu ove komisije organizovati.²⁵ Međutim, ovaj poslovnik upotrebljava formulaciju MOŽE, ne upuštajući se dalje na način korišćenja ove mogućnosti. Shodno tome, mada mogućnost postoji ponovo ostaje u dobroj volji komisija da li žele da koriste ove institucije kao deo legislativnog procesa, dok u aktivnosti OCD-a da vrše pritisak da se te mogućnosti koriste. Iz prakse zadnjih godina, statistike govore da ne više od 1/3 zakona koji se usvajaju od starne Skupštine prethodno prolaze kroz javne diskusije koje se organizuju od strane raznih parlamentarnih komisija.

²³ <http://www.assembly-kosova.org>;

²⁴ Ustav Republike Kosova, član 79, <http://www.assembly-kosova.org>

²⁵ Poslovnik Skupštine Kosova, <http://www.assembly-kosova.org>, gledano 31.05.2011.

Poslovnik Skupštine (2010)

Član 65

Dopunske odredbe o komisijama (str.29)

- 1. Sednice komisija Skupštine su, u načelu, otvorene, izuzev u slučajevima kada se u komisiji:
  - a) raspravlja o poverljivim pitanjima bezbednosti Kosova,
  - b) raspravlja o detaljima komercijalnih ugovora koje zaključuju institucije Republike Kosova i treća strana i raspravlja se o komercijalno-poverljivim pitanjima,
  - c) priprema nacрте preporuka ili završne preporuke, uključujući i izradu važnih izveštaja za Skupštinu,
  - d) drugačije ocenjuje.
- ...
- 3. Komisija može da angažuje savetnike - stručnjake u skladu sa proceduralnim i finansijskim uputstvima Predsedništva.
- 4. Komisija može da poziva predstavnike institucija i civilnog društva da učestvuju na sednicama komisija da bi izneli činjenice i predočili značajna dokumenta.

Član 66

Javna saslušanja

- 1. Komisija, u cilju dobijanja informacija o pitanjima čije je razmatranje u toku, može da organizuje javnu raspravu sa stručnjacima javnih organizacija, predstavnicima interesnih grupa i ostalih lica.
- 2. Komisija, u cilju razjašnjenje činjenica, može da opširno diskutuje sa licima koja pružaju informacije.

Valja naglasiti da je ovaj poslovnik u procesu amandamentiranja i do kraja 2011. godine očekuje se da se usvaja novi Poslovnik Skupštine.

5.2 Vlada

Drugačije od starog Poslovnika Vlade (2007) koji je sadržao formulaciju kao „mogu-ukoliko žele“, i po kojoj mogućnost za uključivanje civilnog društva ostaje u ličnoj dobroj volji visokih zvaničnika Vlade (Član 6, stari Poslovnik Vlade), novi Poslovnik Vlade je daleko specifičniji i osigurava dobar osnov uključivanja.

U okviru novog poslovnika, postoje četiri člana koji utvrđuju način i vreme uključivanja civilnog društva. To su: Član 32 – javne konsultacije; Član 39 – Procedure izrade u ministarstvu; Član 69 – Saradnja Vlade sa civilnim društvom, kao i Član 70 – Pitanja na odgovore, inicijative i predloge koji se adresiraju Vladi.²⁶

Prema Članu 32, predlagačko telo objavljuje sadržinu predloga za komentare od javnosti ali i na specifičan način od NVO-a. Predlagačko telo prema Članu 39, između ostalog, odvija i konsultacije sa javnošću. Saradnja i debate Vlade sa civilnim društvom predviđaju se i Članom 69. ovog poslovnika. S druge strane, prema Članu 70, Vlada treba da odgovori na pitanja,

²⁶ http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_E_PUNES_SE_QEVERISE_SE_REPUBLIKES_SE_KOSOVES_NR_09_2011.pdf, gledano 19.09.2011

inicijative, predloge, kao i peticije koje se adresiraju Kancelariji Premijera, Premijeru ili zameniku Premijera.

Novi Poslovnik Vlade Republike Kosova (Br.09.2011)

Član 32

Javne konsultacije

- 1. U toku pripreme predloga za koje se traži koncept dokumenat, osim konsultacija ministarstava i drugih organa javne uprave prema članu 7 ovog pravilnika, predlagačko telo treba da objavi sadržaj svog predloga za javnu raspravu, a posebno ce tražiti komentare od nevladinih organizacija na koje predlog ima značajan uticaj.
- 2. Tokom ovih konsultacija, predlagačko telo predlaže dovoljno informacija u formi razumljivoj za javnost, kako bi omogućila javnosti da razume prirodu i posledice predloga. Predlagačko telo ce, takođe javno objaviti početak procesa konsultacija i ostaviće dovoljno vremena za javnost i nevladine organizacije da razmotre preporuke i da daju svoje odgovarajuće odgovore.
- 3. O rezultatima procesa konsultacija ce se podneti izveštaj na sednici Vlade ili na sednici ministarske komisije i biće sastavni deo koncept dokumenta ili memoranduma objašnjenjima prema članu 29 i 30.
- 4. Proces konsultacija ce biti sproveden u skladu sa uputstvima izdatim od strane Sekretara, prema predlogu Pravne kancelarije.
- 5. Osim kako je predviđeno u stavu 1. ovog člana, Premijer, Vlada ili ministarska komisija mogu zahtevati od ministra održavanje javne rasprave o bilo kom drugom pitanju.

Član 39

Procedura izrade u ministarstvima

- 1. Predlagačko telo je odgovorno za postupak izrade inicijalnog projekta u skladu sa principima i standardima izrade zakonodavstva koje je postavila vlada i KP:
  - 1.1. Koordinira rad sa drugim ministarstvima i traži pomoć od Pravne kancelarije i MEI po potrebi;
  - 1.2. Vodi javne konsultacije;
  - 1.3. Vršiti početno usklađivanje sa *Acquis Communautaire*;
  - 1.4. Prati paket standardnih dokumenata utvrđenih sa ovim pravilnikom i relevantnim pravilnikom koji važe u vezi sa principima i standardima zakonodavstva.
- 2. Pravni departman relevantnog ministarstva služi kao sekretarijat predlagačkog tela.

Član 69

Saradnja Vlade sa civilnim društvom

- 1. Vlada saraduje sa Privrednom komorom i drugim komorama, profesionalnim udruženjima, NVO-a, sindikatima, zajednicama i drugim subjektima preko Kancelarije premijera ili preko resornih ministarstava.
- 2. Vlada posebno raspravlja o njihovim mišljenjima i inicijativama, zauzima stav o njima, obaveštava ih o njihovim stavovima i merama i, gde je to potrebno, poziva svoje predstavnike da učestvuju u radnim telima Vlade i organizuje drugih oblike saradnje.

Valja naglasiti da je krajem septembra meseca 2011. godine, kancelarija Premijera potpisala Uputstvo o procesu javne konsultacije, dokumenta koji je pripremljen u saradnji sa Kosovskom fondacijom za otvoreno društvo, kako se predviđa Članom 32, tačka 4. Poslovnika Vlade.

5.3 Opština

Što se lokalnog nivoa tiče, osnovna dokumenta koja uređuju proces konsultacija sa javnošću su Zakon o lokalnoj samoupravi kao i opštinski pravilnici koji proizilaze iz ovog zakona, kao što su: Statut opštine, Pravilnik o transparentnosti, kao i Pravilnik o organizaciji i funkcionisanju konsultativnih komisija po opštinama. Ovim dokumentima je utvrđen način informisanja i konsultacija sa javnošću.²⁷

Zakon o lokalnoj samoupravi priznaje pravo građanima jedne opštine da učestvuju u aktivnostima dotične opštine (Član 4.5). Zakon predviđa otvorene susrete Skupštine opštine; štaviše, traži da se javnost informiše o datumu susreta, kao i usvajanje pravila radi omogućavanja učešća javnosti na susrete (Član 45). Pristup informacijama na lokalnom nivou je takođe regulisano ovim zakonom (Član 68.5).

Ovaj zakon takođe predviđa jedan redovni mehanizam za informisanje javnosti i za konsultacije: najmanje dva puta godišnje, svaka opština treba da organizuje javne susrete (Član 68.1-2). Štaviše opština treba da informiše građane o „značajnim planovima ili programima u interesu javnosti“ (Član 68.3); kao i da Skupština opštine treba da usvaja lokalne pravilnike kako bi se osigurala efikasna implementacija ovog zakona (Član 68.4).

Osim ovih odredbi, Zakon o lokalnoj samoupravi predviđa pravo peticije (Član 69), građansku inicijativu (Član 70), kao i lokalni referendum (Član 719, osiguravajući jedan dobar osnov za učešće građana uopšte. Štaviše, Zakon se specijalno referiše OCD-a u Članu 73, obavezujući opštine da osnivaju konsultativne komisije unutar sektora, u kojima treba pozvati i predstavnike OCD-a .

²⁷ <http://www.gazetazyrtare.com>, gledano 05.02.2010

Zakon br.03/L-04 o lokalnoj samoupravi

Član 45

Otvorene sednice

- 45.1 Sednice Skupštine opštine i svih njenih komisija su otvorene za javnost. Pripadnicima javnosti je dozvoljeno da prate i učestvuju na sednicama Skupštine opštine na način određen Poslovníkom o radu.
- 45.2 Obaveštenje o održavanju sastanka Skupštine opštine mora biti dostupno javnosti.

Član 68

Javno informacije i konsultacije

- 68.1 Svaka opština održava periodično, a najmanje dva puta godišnje, javni sastanak na kom svaka osoba ili organizacija zainteresovana za opštinu može da prisustvuje. Datum i mesto sastanka objavljuje se najmanje dve sedmica unapred. Jedan od sastanaka treba biti održan tokom prvih šest meseci u godini.
- 68.2 Na sastanku, opštinski predstavnici informišu učesnike o aktivnostima Opštine i prisutni mogu da postavljaju pitanja i daju predloge izabranim predstavnicima opštine.
- 68.3 Dodatno gore pomenutim javnim sastancima, opštine su obavezne da informišu građane opštine o svim bitnim planovima ili programima od javnog interesa, što ce biti regulisano Statutom opštine.
- 68.4 Skupština opštine ce usvojiti opštinsku uredbu promovišući transparentnost zakonodavnih, izvršnih i upravnih organa opština, ojačavajući javno učešće u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou i omogućavajući javni pristup zvaničnim dokumentima opština. Ministarstvo za lokalnu samoupravu može izdati administrativno uputstvo o transparentnosti opštine.

Član 73

Konsultativne komisije

- 73.1 Skupština opštine ce obrazovati konsultativne komisije po sektorima za svrhu omogućavanja učestvovanja građana u procesu donošenja odluka.
- 73.2 Članstvo u komisijama čine građani i predstavnici nevladinih organizacija.
- 73.3 Konsultativne komisije mogu predavati predloge, sprovoditi istraživanje i davati mišljenja o inicijativama Skupštine opštine u skladu sa Statutom opštine.

Pravilnik o transparentnosti kao i Pravilnik o funkcionisanju konsultativnih komisija po opštinama sadrže konkretne odredbe i mehanizme za sprovođenje zakonskih obaveza opština u odnosu na učešće građana u njihovom radu.

6. ODGOVORNE INSTITUCIJE ZA UČEŠĆE GRAĐANA– KRATAK OPIS ODGOVORNIH INSTITUCIJA I AKTERA CIVILNOG DRUŠTVA

6.1 Javni organi

I pored toga da su u principu sve javne institucije pozvane da uključuju građane i civilno društvo u njihovom radu, na centralnom nivou, posebne odgovorne institucije za podsticanje učešća građana i saradnje sa civilnim društvom su: Kancelarija za informisanje Skupštine Kosova, kancelarija za dobro upravljanje pri Premijerovoj Kancelariji, kao i Departman za registraciju i veze sa NVO pri Ministarstvu javne administracije.

6.1.1 Kancelarija za informisanje Skupštine Kosova

Aktuelno, u okviru Skupštine Republike Kosova nema kancelarije niti nekog službenika koji se isključivo bavi komunikacijom i saradnjom sa civilnim društvom. Međutim, u okviru Skupštine postoji kancelarija za medije i odnose s javnošću, koja se uglavnom bavi komunikacijom sa medijima, ali ne neposredno i sa organizacijama civilnog društva, mada su Pravilnikom o redu i pristupu medija i javnosti u radu Skupštine Kosova²⁸ uključene i NVO-e.

Prema jednom od zvaničnika ove kancelarije, *“informisanje i komunikacija sa civilnim društvom nije njihov posao, nego često oni iz njihove dobre volje odgovaraju na razne postavljene zahteve od građana/civilnog društva”*, referišući se uglavnom odgovoru na ankete ili pružanje raznih informacija o radu Skupštine i organizovanju grupnih poseta. Obično, predstavnici civilnog društva kontaktiraju neposredno sa Kancelarijom za podneske i predstavke, Sekretarom Skupštine ili parlamentarnim komisijama.²⁹ Spremnost nekih zvaničnika ove institucije, posebno Sekretara Skupštine, da sarađuju sa civilnim društvom, potvrđena je i od predstavnika civilnog društva, ali se to smatra nedovoljnim da podstiče učešće građana i uključivanje civilnog društva u procese donošenja odluka u Skupštini Kosova.

“Ova kancelarija bi, možda, trebalo da se reorganizuje i da se neki od zaposlenih u ovoj kancelariji odredi za informisanje/saradnju sa civilnim društvom” kaže jedan predstavnik civilnog društva angažovan neposredno na monitorisanje rada Skupštine Kosova. Za građane ili predstavnice civilnog društva aktuelno je veoma teško pribaviti neki dokument, nacrt zakona ili neku određenu informaciju, u nedostatku jedne kontakt-tačke za civilno društvo, osim u slučajevima kada imaju ličnih kontakata sa zvaničnicima određenih jedinica Skupštine³⁰. Konkretnije, ukoliko je jedna organizacija zainteresovana da prati plenarnu sednicu Skupštine, ili da prisustvuje javnim debatama parlamentarnih komisija, onda podnosi pismeni zahtev kancelariji za zahteve i podneske, a u nekim slučajevima kontaktiraju sa Sekretarom Skupštine, ali ne i sa kancelarijom za medije i odnose s javnošću Skupštine. S druge strane, kada je reč o pozivima OCD-a da prisustvuju javnim debatama, isti se podnose Kancelariji za podršku komisija.

²⁸ Usvojen od Predsedništva Skupštine Republike Kosova, 19.04.2011

²⁹ Intervju sa Shefqet Konjufca-Kancelarija za medije i odnose s javnošću/Skupština Kosova, 23.09.2011

³⁰ Intervju sa Isuf Zejna-KDI, 26.09.2011

Što se osoblja tiče, ova kancelarija ima 8 zvaničnika, broj koji prema rukovodiocu iste nije dovoljan za pokrivanje celokupnog obima poslova.³¹ S druge strane, predstavnici civilnog društva smatraju da ova kancelarija ima veliki broj radnika, koji bez obzira na njihovu dobru volju da komuniciraju sa civilnim društvom, za sada u praksi čine isti posao kao i neki zvaničnici Divizije za podršku komisija, a to je izrada zapisnika sa plenarnih sednica, javnih susreta/saslušanja parlamentarnih komisija, kao i njihov plasman na zvaničnoj stranici Skupštine. Realno, ima mnogo birokratije i često se dešava da u nedostatku koordinacije obaveza ili ne odgovarajuće - komunikacije između određenih departmana unutar Skupštine, i dupliraju poslovi“.³²

Ova kancelarija se, takođe, suočava sa čestom promenom osoblja, posebno u oblasti informativne tehnologije, što se zapravo neposredno odražava na službenoj web-stranici Skupštine, gde se često ne mogu naći informacije o radu Skupštine i parlamentarnih komisija ili finalne verzije usvojenih zakona. OSCE će, u saradnji sa Skupštinom Kosova, ovih dana početi sa jednim projektom koji predviđa obogaćivanje web-stranice Skupštine sa još jednom posebnom sekcijom za OCD-a, koja će omogućiti automatsko prosleđivanje najnovijih informacija kod registrovanih NVO-a u ovoj bazi podataka.³³

6.1.2 Kancelarija za dobro upravljanje pri Premijerovoj kancelariji

Do sada Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) ostaje jedini organ Vlade Kosova na centralnom nivou odgovoran za učešće građana i uključivanje civilnog društva u radu Vlade. Ova kancelarija je osnovana Uredbom br. 2001/10 o Izvršnoj branši, a nakon toga su mandat i obaveze ove kancelarije ponovo potvrđene i drugim odgovarajućim pravilnicima.³⁴ Ova kancelarija je smeštena u okviru Kancelarije Premijera Kosova (KP) i funkcionalna je od 2002. godine, dok aktuelno ima 7 radnika.

Mandat KDU je da vrši nadgledanje i savetovanje rada Vlade u oblasti dobrog upravljanja, ljudskih prava i jednakih mogućnosti, protiv prevare i korupcije i drugih principa dobrog upravljanja, demokratije, transparentnosti, kao i ohrabruju učešće građana u upravljanju.³⁵

Međutim, mada je ova kancelarija bila relativno aktivna u oblasti ljudskih prava i jednakih mogućnosti, oblast podsticanja učešća građana je takoreći ostala ne tretirana. To iz činjenice što je mandat ove kancelarije aktuelno veoma opširan i bez dovoljnog da pokriva sve ove oblasti. Do sada KDU je više odigrala ulogu izvestioca i bila je usredsređena u izveštavanju događaja/aktivnosti koje obavljaju dotične jedinice/ministarstva, nego što se angažovala u monitorisanju i sprovođenju izrađenih strategija, ili savetovanju ministarstava u odgovarajućim oblastima, ili da odvija konkretnu saradnju sa civilnim društvom, odnosno izradu potrebnih dokumenata za podsticanje ove saradnje.

³¹ Intervju sa Shefqet Konjufca-Kancelarija za medije i odnose s javnošću/Skupština Kosova, 23.09.2011

³² Intervju sa Isuf Zejna-KDI, 26.09.2011

³³ Intervju sa Shefqet Konjufca-Kancelarija za medije i odnose s javnošću/Skupština Kosova, 23.09.2011

³⁴ UNMIK-ova Uredba br. 2005/15 o izmeni Uredbe UNMIK-a br.2001/19 o izvršnoj branši Privremenih institucija samouprave na Kosovu

³⁵ Trendelinë Dreshaj, ZQM, 20.07.2011

Što se saradnje sa civilnim društvom tiče, aktuelno KDU nema neki sveobuhvatan dokument za saradnju sa civilnim društvom, mada je imala niz dobrih saradnji sa više domaćih i međunarodnih organizacija, i to uglavnom u oblasti ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, lica sa posebnim potrebama i dr.

Mnoge od ovih organizacija su uključene i u izradi strategija, planova delovanja i raznih dokumenata, i to: Strategija i Plan delovanja ljudskim pravima u Republici Kosova 2009-2011; Nacionalna strategija i plan delovanja o dečjim pravima 2009-2013 i druga dokumenta. Bilo je slučajeva kada su predstavnici raznih NVO-a bili uključeni i u među-ministarske mehanizme, upravne odbore, komisije i radne grupe, i to: Nacionalnom odboru za lica sa ograničenim sposobnostima; Među-ministarska komisija o pravu deteta, Upravni među-institucionalni komitet za sprovođenje plana delovanja Kosova za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana 2009- 2015 i dr.

KDU je takođe odgovorno da *“ohrabruje učešće građana u upravljanju”*,³⁶ što znači da je ova kancelarija obavezna da bude aktivna u vezi sa učešćem građana uopšte. Međutim, do sada KDU se više ograničavala na ljudska prava, manjine i rodna pitanja, dok učešće građana uopšte čini se da nije uopšte tretirano.

Zadnja inicijativa vezana za KDU odnosi se na Strategiju saradnje između civilnog društva i Vlade, pri čemu je u septembru 2011. godine ova kancelarija dobila mandat da inicira proces izrade ovog dokumenta.

6.1.3 Departman za registraciju i veze sa NVO-ima

Departman za registraciju i veze sa NVO-ima (DRVNVO), uspostavljen je u okviru Ministarstva za javnu administraciju. Ovaj departman je prvobitno osnovan kao kancelarija u okviru UNMIK-a³⁷, da bi se prerastao u departman u 2005. godini. Aktuelno departman ima ukupno 11 radnika, koji su raspoređeni u dve divizije: Divizija za registraciju NVO-a i Divizija za izveštavanje i monitorisanje.

Divizija za registraciju NVO-a bavi se aplikacijama NVO-a za registraciju i zahtevima NVO-a za status javnog korisnika; s druge strane Divizija za izveštavanje i monitorisanje bavi se razmatranjem godišnjih i finansijskih izveštaja, monitoriše da li NVO-i poštuju njihove statute i saraduje sa drugim značajnim institucijama.

Konkretnije, DRVNVO prima i analizira zahteve za registraciju NVO-a, razmatra zahteve za Status javnog korisnika, prima i analizira godišnje izveštaje uz finansijske preglede NVO-a, monitorisanje aktivnosti NVO-a, kako bi se konstatovalo u kojoj meri poštuju njihov statut, kao i druge zakone i daje preporuke za njihovo poboljšanje, saraduje sa značajnim institucijama i donosi odluke za registraciju NVO-a, davanje ili ukidanje Statusa javnog korisnika i brisanje NVO-a.³⁸

³⁶ Iz zvaničnog mandata KDU

³⁷ UNMIK-ova Uredba 1999/22, http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re1999_22.htm, gledana 8.07.2011

³⁸ Departman NVO-a, <http://map.rks-gov.net/sq/Page.aspx?id=18>

Mada je već nekoliko godina što postoji ovaj departman, malo se toga promenilo. Departman ima aktuelno 11 zvaničnika, koji se uglavnom bave poslovima registracije NVO-a, ali veoma malo, da se ne kaže uopšte sa vezama sa NVO-ima. Aktuelno, u ovom departmanu je registrovano preko 6300 OCD-a, međutim svega 10% njih smatraju se da su aktivne. Baza podataka za „online“ registraciju NVO-a, pripremljena još u 2009. godini, konačno je lansirana septembra meseca 2011. godine, povećavajući nadu pružanja tačnih podataka koje od ovih OCD-a su aktivne i u kojim oblastima deluju. Mada ima povremenih susreta između ovog departmana i OCD-a (konferencije, susrete, radne grupe za izradu zakona i dr.), to nije dovoljni posebno kada se radi o ulozi za uspostavljanju veza koju treba da obavlja ovaj departman.

To se događa zbog činjenice da u okviru ovog departmana još uvek nema nekog jasnog koncepta o odgovornosti i aktivnostima koje treba da sadrži proces za veze. Do sada, smisao veza između ovog departmana se ograničava uglavnom u pružanju informacija o procesu registracije NVO-a i pružanju zvaničnih informacija o broju NVO-a i onih sa Statusom javnog korisnika, za druge javne institucije, ako što su Poreska administracija Kosova i Kosovske carine.³⁹

6.1.4 Kancelarije za informisanje u opštinama

Jedan veoma značajan segment za normalno i efikasno funkcionisanje demokratskih legitimnih institucija, proizišlih iz slobodnog glasa naroda su, bez sumnje, Opštinske kancelarije za komunikaciju s javnošću. Na žalost, ove kancelarije do danas nisu se konsolidovale niti funkcionisale koliko i kao treba, ni u pogledu njihovog opremanja konkretnim sredstvima rada, niti u pogledu njihovog kompletiranja potrebnim stručnim kadrom.

Prema Pravilniku o službi zvanične komunikacije s javnošću, Opštinske kancelarije za komunikaciju s javnošću odgovorne su da komuniciraju s javnošću o aktivnostima i opštinskim politikama. Funkcije odgovarajuće administrativne strukture u opštini mogu se obaviti sa jednim zvaničnikom sa kombinovanim funkcijama, ili sa većim brojem zvaničnika za jednu funkciju.⁴⁰

Međutim, većina od ovih kancelarija više služe partijskim strukturama na vlasti koje upravljaju ovim opštinama. Često nema političke volje i veoma su zatvorene prema javnosti i civilnom društvu, posebno OCD-a koje monitorišu njihov rad.

U većini slučajeva susreti sa civilnim društvom su *pro-forma*, bez daljeg procesiranja pitanja/sugestija koje mogu izaći iz ovih susreta; informisanje građana je sa zakašnjenjem i nedostaju potrebni materijali o temama koje će se raspraviti na tim susretima; njihove Internet stranice nisu ažurirane i ne sadrže najnovije informacije. U nekim slučajevima se ove kancelarije kvalifikuju kao veoma zatvorenim i sa nemarnim odnosom prema civilnom društvu i javnosti uopšte.

³⁹ Intervju sa osobljem Departmana za registraciju i veze sa NVO-ima, Priština, 12. Maj 2010 (realizova za CIVICUS Indeks Civilnog društva za Kosovo)

⁴⁰ Pravilnik o Službi vladinog komuniciranja s javnošću, Član14, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/RREGULLORE_03_2011_PER_SHERBIMIN_E_KOMUNIKIMIT_QEVERITAR_ME_PUB_LIKUN.pdf, gledano 03.05.2011

Naj konkretniji slučaj je Kancelarija za odnose s javnošću u Opštini Priština, koja se okvalifikuje od civilnog društva i nekih članova Opštinskog Skupštine, da nije u službi javnosti, i da je „*ova kancelarija veoma zatvorena i služi samo upravnim strukturama na vlasti, ali ne i drugima. Eventualni javni susreti koje organizuje ova kancelarija čine se samo radi reda, dok se informacije i druga potrebna dokumenta veoma kasno se objavljuju na zvaničnoj Internet stranici Opštine*“.⁴¹

6.2 Civilno društvo – sektorske i opšte platforme

Dok se za organe koji su osnovani od državnih institucija koje su odgovorna za olakšavanje učešća građana u donošenju odluka može reći da su još uvek daleko od pune funkcionalnosti, slično stanje postoji aktuelno i na strani civilnog društva. Postoji manji broj platformi, a samo nek od njih su funkcionalne i uspevaju da odigravaju njihovu ulogu kao predstavnici njihovih članova.

Među brojnim sektorima koji se pokrivaju od organizacija civilnog društva na Kosovu, samo su neki od njih uspeli da se udružuju u razne mreže. Mreža žena Kosova predstavlja među retkim primerima koja je, i pored mnogobrojnih teškoća, uspeła da sadrži funkcionalnu platformu koja zastupa preko 60 organizacija žena na Kosovu. Koalicija „Demokratija u akciji“ je jedan drugi primer formalne saradnje jednog broja organizacija koje su monitorisale izborni proces i težile da doprinesu izornoj reformi na Kosovu. Valja pomenuti i nekoliko drugih sektora u okviru kojih su se razne organizacije organizovale u razne mreže, posebno sektore pružanja socijalnih usluga ili skloništa za žrtve ljudskog trafikinga.

Što se opštih platformi civilnog društva tiče, neke ne-formalne ili formalne inicijative su uspele da preživljavaju za određeno vreme, ali ne i da ostvaruju neku dugoročnu održivost. Tipičan primer je Savetodavna grupa za zagovaranje, jedna ne-formalna grupa jednog broja organizacija civilnog društva na Kosovu, koje su se redovno sastale da bi zajednički diskutovale i zagovarale pitanja od opšteg interesa. Na početku usredsređen uglavnom u Skupštini Kosova, kasnije je Savetodavna grupa za zagovaranje širila njen interes i na druga pitanja koja direktno pogađaju organizacije civilnog društva i grupe građana koje su ove organizacije zastupale. I pored određenih velikih uspeha koje je ova grupa postigla kao rezultat zajedničkog rada, nakon 3 godine funkcionisanja, već izvesno vreme grupa je prestala sa njenom aktivnošću.

Iz opštih formalnih inicijativa, jedina koja nastavlja da i dalje bude aktivna jeste Platforma CiviKos. Ova inicijativa organizacija civilnog društva na Kosovu, osnovana za stvaranje jedne pristupačne formalne klime za saradnju sektora civilnog društva i Vlade Kosova, 2007. godine je potpisala Memorandum saradnje sa Vladom Kosova, koji predstavlja prvi formalni dokument koji predviđa obostranu posvećenost za jednom pravom institucionalnom saradnjom i partnerstva između Vlade Kosova i civilnog društva. Nakon jednog perioda obostrane pasivnosti i ne sprovođenja posvećenosti koje su se predviđale Memorandumom, Platforma CiviKos je 2010. godine ponovo počela svoju aktivnost u pravcu dizajniranja Strategije za saradnju između Vlade Kosova i civilnog društva.

⁴¹ Intervju sa Shemsi Veseli, član Opštinske asambleje Prištine, 04.05.2011

Imajući u vidu značaj očuvanja samostalnosti i individualnosti organizacija civilnog društva, postojanje predstavničkih platforma raznih sektora civilnog društva ali, i opštih je neophodan preduslov strukturiranja i funkcionalizacije raznih mehanizama učešća građana. Stalna dilema koga treba da uključuje Vlada ako želi da dobija doprinos civilnog društva za jedno određeno pitanje, mada se ne rešava u celosti, u punoj meri se olakšava u slučaju postojanja funkcionalne platforme civilnog društva. Štaviše, ostvarivanje zajedničkih ciljeva raznih organizacija je daleko lakše u slučajevima zajedničkog organizovanja na određena pitanja.

7. PRIMENA ZAKONSKOG OKVIRA – KAKO SE U PRAKSI PIMENJUJU ZAKONSKE ODREDBE O UČEŠĆU

Praktično, pravne odredbe o učešću građana koje su predviđene zakonima/pravilnicima se ne uvek primenjuju u praksi. Zadnjih godina ove odredbe su često puta zapostavljene ili jednostavno, u nedostatku dobre volje nisu primenjivane, ne samo na lokalnom, nego i na centralnom nivou. Međutim, ima i drugih dobrih slučajeva koji se mogu upotrebiti kao model za centralne institucije i opštine koje još uvek nisu shvatile značaj učešća građana u procese donošenja odluka.

7.1 Rezime dobrih slučajeva

Ima nekoliko slučajeva koji se mogu smatrati relativno dobrim, kako kada se radi o učešću civilnog društva na inicijativu javnih organa vlasti ili samoinicijativno od strane civilnog društva.

Centralni nivo

Na centralnom nivou, najbolji primer uspeha civilnog društva da se uključi u legislativni sistem i utiče na sadržinu jednog nacrt zakona je Nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o slobodi udruživanja u nevladine organizacije.⁴² Zapravo, Zakon o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, samo godinu dana nakon njegovog usvajanja, marta 2010. godine (bazirajući se na Zakonodavnu strategiju 2010), zvanično je ovaj zakon ponovo bio otvoren za izmene, zbog nekih problema koji su se predstavili da su tehničke prirode.

Nakon izrade početnog drafta Nacrta zakona, Ministarstvo za javnu administraciju, ministarstvo koje je sponzor ovog nacrt zakona, Departman za registraciju i veze sa NVO-ima organizuje javnu debatu na kojoj se predstavlja i diskutuje upravo ovaj nacrt zakona. Na toj debati su pozvani i predstavnici iz civilnog društva, i to: ATRC, KFOS, FOL, CBM, IPOL, KCSF, KIPRED, BIRN, GAP, QPA i dr.⁴³

Ovom debatom počinje i intenzivno učešće civilnog društva u procesu izrade ovog zakona, prvo ne slažući se sa prvobitnim predloženim izmenama od Ministarstva, a koje su se odnosile na: isključivanje studentskih, sportskih NVO-a, mikro-finansijskih i univerzitetskih institucija registrovanih kao NVO-i iz oblasti delokruga ovog zakona; ograničenja na odobreni delokrug rada NVO-a, ograničenja na vlasništvo i izvore NVO-a, kroz isključenje nepokretne imovine i lične imovine iz spiska mogućih NVO-a; ne-proporcionalne kazne za NVO-e Statusom javnog korisnika koje ne uspevaju da izveštavaju u okviru utvrđenog roka i dr.

⁴² http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=333&Itemid=28&lang=sg, gledano 07.06.2011

⁴³ Ministarstvo za javnu administraciju, Javna debata o izmeni i dopuni Zakona o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, 15.04.2010

Nakon protivljenja od strane civilnog društva na predloge Ministarstva, Kancelarije za Pravne Usluge i Pomoć (KPUP) javno poziva NVO-e da postaju deo procesa. Bazirajući se na sporazum koji je proizašao iz ove debate, savetodavna grupa Civilnog društva bira predstavnike civilnog društva, i to: centralna i lokalna udruženja, fondacije, donatorske organizacije, kao i iz Mreže žena, kao najveće sektorske mreže. Osim toga, osnovana je i jedna „politička grupa“, kako bi zvanično zagovarali kod glavnih donosioca odluka o zahtevima civilnog društva u vezi sa navedenim zakonom.⁴⁴

Nakon procesa unutrašnjeg izbora, Odlukom br.102/2010. godine, Vlada imenuje predstavnike civilnog društva kao članove vladine Radne grupe. U toj grupi učestvovalo je svega 27 članova (10 iz civilnog društva, ostali iz Vlade, Poreske administracije, Carina, druge institucije i dr.), od kojih 18 redovnih člana u svojstvu eksperata i posmatrača.⁴⁵ Ovo se može okvalifikovati kao pozitivni izuzetak u odnosu na ono što je propisao Poslovnik Vlade iz tog vremena, koji je veličinu vladine Radne grupe ograničavao na 10 ili izuzetno na 15 članova⁴⁶.

Nakon dva meseca intenzivnog rada, 8. juna 2010. godine, vladina Radna grupa zaokružuje svoj rad i usvaja konačnu verziju Nacrta zakona, verzija koja je u najvećoj meri uzela u obzir primedbe i doprinos civilnog društva. Međutim, 21. juna 2010. godine, Ministarstvo je iniciralo proces izmene i ono je bilo odgovorno za dalje procesiranje Nacrta zakona u Kancelariji Premijera, predstavlja u KPUP jedan potpuno drugačiji nacrt zakona koji se suštinski razlikovao od konačne verzije vladine Radne grupe, a nakon zvaničnih žalbi civilnog društva, reaguje i ne prihvata draft Nacrta zakona prezentiranog od Ministarstva za javnu administraciju.

Budući da su se našle pred jednom nepredviđenom situacijom, organizacije civilnog društva se mobilisu i preduzimaju dodatne aktivnosti (istraživanja, televizijske debate, intervju, međunarodnu ekspertizu, konkretne pismene preporuke i dr.) kako bi vršile pritisak na sve stranke koje bi mogle da utiču na ovaj proces. Razni susreti i komunikacije obavljaju se na visokim nivoima Vlade i Skupštine Kosova, međunarodnih misija na Kosovu i dr. Kao posledica takvog povećanog pritiska, Ministarstvo za javnu administraciju povlači svoju verziju i vladina Radna grupa septembra 2010. godine nastavlja sa radom i finalizira draft koji sadrži najveći deo preporuka datih od predstavnika civilnog društva.

I pored zakašnjenja bez nekog konkretnog obrazloženja, ovaj draft je napokon procesiran dalje od Ministarstva za javnu administraciju i septembra meseca 2011. godine usvojen je Zakon o slobodi udruživanja u nevladine organizacije (Br.04/1-57) od starne Skupštine Republike Kosova.⁴⁷

Među boljim primerima poštovanja i primene zakonskog okvira, kao i konstruktivne saradnje između organa vlasti i civilnog društva je proces izrade Zakona o pristupu na javna dokumenta, usvojen 2010. godine od starne Skupštine Kosova. Mada je sličan zakon bio usvojen 2003.

⁴⁴ Iz zapisnika savetodavne grupe civilnog društva, pogledanih 07.06.2011

⁴⁵ Intervju sa Sylejman Gashi, Pravna kancelarija-Ministarstvo za javnu administraciju, 26.04.2011

⁴⁶ Vidi stari Poslovnik o radu Vlade (2007), Član 32, tačka 2

⁴⁷ <http://gazetazyrtare.rks-gov.net/>

godine, zbog nekih nedostataka i defekta koji su nastali posebno u praktičnom planu, ovaj zakon je podvrgnut procesu izmena i dopuna (Zakonodavna strategija Vlade 2009).⁴⁸

Ono što čini ovaj proces da se smatra pozitivnim – jeste uključivanje civilnog društva još u prvoj fazi, postajući deo vladine Radne grupe⁴⁹. Organizacije su selektirane bazirajući se na njihov kontinuirani rad u oblasti koju je tretirao nacrt zakona, kao i mnoge aktivnosti i prethodna istraživanja koje su ove organizacije obavile.

Nakon zajedničkog rada vladine Radne grupe usvaja se konačna verzija Nacrta zakona, koja se dostavlja Skupštini Kosova za dalje procesiranje. Uključene organizacije u ovom procesu nastavile su da prate Nacrt zakona do njegovog usvajanja od Skupštine, preko učešća na javne debate organizovane od parlamentarnih komisija. Novi Zakon o pristupu na javna dokumenta usvojen je 2010. godine.

Lokalni nivo

Na lokalnom nivou, do sada se pristup upravnih struktura Opštine Peć, u odnosu na civilno društvo, smatra se kao jedan od najboljih primera uključivanja i saradnje civilnog društva sa organima vlasti na Kosovu. Obostrana posvećenost i razumevanje uzajamne uloge i obaveza činile su da obe strane grade jedan konstruktivan pristup saradnje. Organizacije civilnog društva, kao što je slučaj organizacije „Syri i Vizionit“, godinama su odvijale aktivnosti i razne kontakte da bi dokazale ozbiljnost rada koje one čine, ali i da bi povećale svest o ulozi i konceptu civilnog društva. S druge strane, opštinske strukture su se pokazale otvorenim i pružale su im potreban prostor za delovanje.

Neki od primera gde je civilno društvo neposredno uključeno su: učešće civilnog društva u procesu izrade Opštinske strategije za zajednice RAE i Opštinskim savetima za zajednice, raznim susretima kako bi se diskutovala pitanja o životnoj sredini, urbanizmu, obrazovanju i mnogim drugim značajnim oblastima za region Peći.

⁴⁸ http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategija_legislative_per_vitin_2009.pdf, pogledana 03.06.2010

⁴⁹ QPA, FOL bile su deo vladine Radne grupe, dok je KDI je učestvovao u svojstvu posmatrača

7.2 Rezime ne loših slučajeva

Centralni nivo

Jedan od primera koji na najbolji način ilustruje ignorisanje i ne-uključivanje civilnog društva u procesu izrade zakona je proces izrade Zakona o zaštiti od jonizujućih, ne-jonizujućih zračenja i nuklearnoj bezbednosti, koji utvrđuje mere zaštite života i zdravlja ljudi, kao i životne sredine od štetnog ne-jonizujućeg i jonizujućeg uticaja, mere nuklearne sigurnosti u toku svih radnji vezanih za nuklearne aktivnosti, radioaktivnih otpadaka i nadzora tokom primene mera.⁵⁰

Proces izrade ovog zakona je započeo još u 2004. godini, kada je Kosovo još uvek bilo pod upravom UNMIK- i bio je sponzorisan od Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje (MŽSPP). Ovaj zakon je usvojen u februaru 2010. godine, dok je 3. marta 2010. godine potpisan od starne Predsednika. Od vremena kada je iniciran pa do njegovog usvajanja prošlo je tačno 6 godina. Mada je zakon od posebnog značaja i veoma osetljiv kada je u pitanju čovekovo zdravlje i život, proces njegove izrade je praćen zanemarivanjem i ne-uključivanjem civilnog društva, kako na nivou Vlad, takođe i na nivou Skupštine.

Skoro tokom čitavog 6-to godišnjeg perioda draftiranja zakona, nije bilo nikakvog informisanja, poziva za javnu debatu ili druge konsultativne susrete. Ovo „isključenje“ civilnog društva obrazloženo je nedostatkom pravila za uključenje, ali i nedostatkom profesionalnih OCD-a u oblasti životne sredine koje bi mogle da doprinose ovom procesu.

Aktuelno, primena ovog zakona nije počela, dok u okviru Zakonodavne strategije 2011 predviđena ke izrada Nacrta zakona o zaštiti od zračenja.⁵¹ Međutim još uvek nije jasno da li se radi o izmeni i dopuni postojećeg zakona ili izradi jednog novog zakona. Deklaracija Pravne kancelarije Vlade i Departmana za životnu sredinu u okviru Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje oko pitanja su kontradiktorna. Prvi kažu da se radi o novom zakonu, dok ovi zadnji da se radi o istom zakonu koji aktuelno ima niz defekta i kao takav mora da se izmeni.⁵²

Međutim, i od strane civilnog društva nije bilo nekog naglašenog interesovanja. Na naše interesovanje oko oblika komuniciranja sa odgovarajućim institucijama, predstavnici civilnog društva oblasti nisu bili u stanju da nam pružaju nikakav zvaničan pismeni zahtev da budu deo vladine Radne grupe, ali niti neku pismenu preporuku za odgovorna lica ili institucije za izradu ovog zakona.

⁵⁰ <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-104-alb.pdf>, p. 2, pregledano 24.05.2011

⁵¹ http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategija_Legjislative_2011-finale-e_miratar_me_16_mars_2011_.pdf, pogledano 25.05.2011

⁵² Izveštaj izrađen od Fondacije za zaštitu životne sredine, 2011

Opštinski nivo

I na opštinskom nivou ima slučajeva kada zakonske odredbe ostaju napisane samo na papiru, ali se uopšte ne primenjuju u praksi. Primer ne-dozvoljavanja civilnog društva da učestvuje na susrete Komisije za budžet i finansije Skupštine Opštine Priština, najbolje ilustruje odsutnost dobre volje upravnih struktura da uključe i sarađuju sa civilnim društvom.

I pored obaveze koja proizilazi iz Člana 5. Pravilnika o transparentnosti Opštine Priština da uključuje javnost na sednice njenih komisija,⁵³ ova komisija je bila zatvorena za organizaciju INPO za više od godinu dana. Nijedno pismeno obrazloženje o zatvaranju susreta, kako se inače traži ovim pravilnikom, nije dato. Tek nakon više zvaničnih susreta i pritisaka pri Ministarstvu za lokalnu samoupravu i Narodnom Advokatu, ova komisija se otvorila za javnost.

Ovaj slučaj i slični slučajevi govore koliko su neprimenjive zakonske odredbe kada nema političke volje i kada organi koji su zaduženi da nadgledaju primenu zakona ne obavljaju svoju obavezu.

---

⁵³ Pravilnik o transparentnosti, Član 5 (5.1-5.2), SO Priština, <http://kk.rks-gov.net/prishtina/>

8. GLAVNI IZAZOVI SA KOJIMA SE SUOČAVAJU organi vlasti I CIVILNO DRUŠTVO OKO UČEŠĆA GRAĐANA

8.1 Izazovi za javne organe vlasti

Mada se može konstatovati da je bilo koraka učinjenih napred, posebno u stvaranju potrebnog zakonskog okvira kada je reč o učešću građana, i pored toga izazovi sa kojima se suočavaju organi vlasti u odnosu na podsticanje učešća građana su veliki. Neki od glavnih izazova evidentiranih tokom zadnjih godina, a koji se moraju paralelno jedni sa drugima adresirati od strane organa vlasti na svim nivoima, su:

1. **Poverenje** – Istraživanja svedoče o jednoj velikoj apatiji građana i odsutnosti poverenja na institucije - nosioce javnog života na Kosovu, koje dolazi kao posledica zastoja političkih institucija da adresiraju opšte potrebe građana. Takođe, sami institucionalni zvaničnici nemaju neko izraženo poverenje prema civilnom društvu uopšte i njegovoj konkretnoj ulozi u procesu izrade javnih politika⁵⁴. Iza ovog problema stoje razni razlozi, počev od potrebnog ne-komuniciranja između oba sektora, ne strukturisana saradnja koja rezultira nereálnim očekivanjima od jedni-drugih i nerazumevanjem, kao i odsutnosti shvatanja koncepta i uloge civilnog društva u jedno demokratsko društvo. Poznavajući ovaj problem, koji se često bazira na konkretna iskustva sa obeju strana, treba hitno reagovati da nivo uzajamnog poverenja ne beleži dalji pad, i time otežava mimo svake mere bilo kakvu komunikaciju i saradnju između dva sektora. Nepoverenje i stereotipi koji postoje između jednih i drugih mogu se smanjiti jedino ako organi vlasti pokazuju odgovarajuću političku volju da se ozbiljno otvore prema doprinosu civilnog društva u njihovom radu.
2. **Funkcionalni mehanizmi** – Pored političke volje, koja treba da eliminiše skepticizam civilnog društva i široke javnosti oko ciljeva javnih organa vlasti za saradnju, stvaranje funkcionalnih i primenjivih mehanizama za učešće građana predstavlja sledeći izazov. Zadnji napredak zakonskog okvira oko javnih konsultacija treba da se dopunjuje jednim opštim sistemom pravila i konkretnih mehanizama za sve nivoe, osiguravajući da pristup organa vlasti prema uključivanju građana bude održiv i efikasan.
3. **Kapaciteti** – Mada poslednji, veoma značajan izazov predstavljaju kapaciteti civilnih zvaničnika za unapređenje učešća građana u donošenju odluka. Nikakav zakonski mehanizam se ne može uspešno primeniti ukoliko odgovorni zvaničnici za primenu ne shvate značaj učešća građana i nemaju potrebnih veština za preduzimanje procesa konsultacije i dijaloga. Samo informisani i vešti civilni zvaničnici mogu primeniti jednu otvorenu i strukturiranu politiku prema uključivanju građana i civilnog društva politiku u procese donošenja odluka.

8.2 Izazovi za civilno društvo

⁵⁴ Vidi Indeks Civilnog društva CIVICUS-a za Kosovo, KCSF, Mart 2011

Nastavljajući pritisak prema organima vlasti u adresiranju gore navedenih izazova, civilno društvo treba da uporedo teži osnaživanju i rastu njegovog uticaja, adresirajući niz izazova koji se odnose na ovaj sektor.

1. **Odgovor (reagovanje) prema potrebama građana** – Reagovanje civilnog društva prema glavnim problemima građana ostaje na niskom nivou, čineći da se sektor često puta smatra da se bavi sekundarnim pitanjima, koja su daleko od prioriteta društva uopšte. To je dovelo do jednog civilnog društva koje ne komunicira dovoljno sa onima koje zastupa i shodno tome sa manjim brojem građana angažovanim u njegovim aktivnostima⁵⁵. To posebno važi za organizacije sa članstvom, koje ne uvek su pravi predstavnici njihovih pretpostavljenih članova. Rast komunikacije sa građanima i preduzimanje aktivnosti u skladu sa identifikovanim potrebama iz ove komunikacije svakako da će imati pozitivnog efekta kod uticaja kojeg razne organizacije civilnog društva mogu vršiti u izradi javnih politika. Smanjenje zavisnosti od donatora je samo jedan od konkretnih koraka koji utiču na adresiranje ovog izazova.
2. **Kapaciteti** – Mada zakonski okvir nije bio najpovoljniji, ipak bilo je nekoliko otvorenih vrata za zainteresovane OCD-e da doprinose u procese izrade politika. Studije i stečena iskustva tokom ovog projekta su dokazale da mogućnosti postoje i da nisu dovoljno korišćene od većine organizacija civilnog društva. Nedostatak saznanja o legislativnom procesu, ali i zakonskim mogućnostima da se utiče u njegovim različitim fazama, činilo je da mnoge OCD-e ne budu u stanju da koriste njihove resurse i ekspertizu kako bi uticale na značajne razvoje koji se nadovezuju sa njihovim krugom delovanja.
3. **Unutar-sektorska saradnja** - Do sada, civilno društvo na Kosovu se može nazvati fragmentiranim, dok je nedostatak sektorskih i opštih platformi je oslabio njegov uticaj u procesu izrade politika i zakona na Kosovu . Postoji manji broj platformi, a smo neke od njih su funkcionalne i uspevaju da odigravaju njihovu ulogu kao zastupnici njihovih članova. Među mnogim sektorima koji se pokrivaju od organizacija civilnog društva na Kosovu, samo su neki od njih uspeli da se udružuju u razne mreže. Sa opšteg aspekta, neke ne-formalne ili formalne inicijative su uspele da za jedno vreme prežive, ali ne i da dostižu neku dugoročnu održivost. Imajući u vidu značaj očuvanja samostalnosti i individualnosti organizacija civilnog društva, postojanje zastupničkih platformi raznih sektora civilnog društva, ali i opštih, neophodan je preduslov strukturiranja i funkcionalizacije raznih mehanizama učešća građana.

⁵⁵ Vidi Indeks Civilnog društva CIVICUS-a za Kosovo, KCSF, Mart 2011

9. ZAKLJUČCI

Analizirajući stanje iz ovih zadnjih godina predstavljeno kroz gornje primere i iskustva, prirodno se može zaključiti da je učinjeno nekoliko koraka napred, posebno na unapređenju zakonskog okvira za podsticanje učešća građana. Zadnji primer posebnih odredbi o javnim konsultacijama uključenih u Poslovniku Vlade Kosova i donošenje Uputstva o javnim konsultacijama, predstavlja pozitivan znak u stvaranju odgovarajućih mehanizama koji omogućuju ostvarivanje prava građana da budu aktivni učesnici u upravljanju zemljom. Međutim, ima i dalje puno izazova koji stvaraju barijere u odnosima organi vlasti – civilno društvo. Odsutnost uzajamnog poverenja, potpuna funkcionalizacija zakonskih mehanizama i nedostatak kapaciteta civilnih službenika za preduzimanje pravih procesa konsultacija, ostaju glavni izazovi koji treba da se adresiraju od strane javnih organa vlasti. S druge strane, nastavljajući sa pritiskom prema javnim organima vlasti za adresiranje gore navedenih izazova, civilno društvo uporedo treba da teži povećanju reagovanja prema prioritarnim potrebama građana, njegovim kapacitetima za doprinos u procese izrade politika i da produbljuje unutar-sektorsku saradnju.

Tako često upotrebljeni izraz od obeju strana na raznim susretima i konferencijama „MI i ONI“ asocira na dva odvojena sveta, dalekih jednih od drugih. Ovakvo shvatanje uloge jednih i drugih, treba postepeno da se eliminiše, stavljajući resurse i ekspertizu obeju strana na unapređenju opšteg dobra, što je i konačan cilj organa vlasti i civilnog društva.

Da bi se ova dva sveta približavala, potrebna je posvećenost obeju strana. I organi vlasti i civilno društvo imaju svoje uloge i odgovornosti. Svako treba da poštuje ulogu drugog i da prilagođava očekivanja i doprinos u okviru svake vrste međusobne saradnje. Priznavanje uzajamnih uloga osnovni je preduslov za opravi dijalog i saradnju. Javni organi vlasti treba da počinju da tretiraju civilno društvo kao partnera koji olakšava obavljanje njihovih obaveza prema građanima, dok civilno društvo treba da bude daleko aktivnije i da ponudi konkretne alternative naspram organa vlasti o raznim pitanjima od opšteg interesa.

10. PREPORUKE

Za organe vlasti:

- Povećanje znanja javne administracije o ulozi civilnog društva;
- Izrada sveobuhvatne vladine politike za saradnju sa civilnom društvom;
- Povećanje kapaciteta civilnih službenika o uključivanju civilnog društva u radu organa vlasti, posebno u procesu izrade zakona i politika;
- Re-strukturiranje mandata i organizovanja institucija odgovornih za saradnju sa civilnim društvom, u skladu sa vladinim politikama za saradnju sa civilnim društvom;
- Razmatranje mogućnosti formalizacije saradnje između opština i civilnog društva;
- Monitorisanje primene zakonskih odredbi i uputstava o procesu javnih konsultaciji na centralnom nivou i adresiranje evidentiranih problema;
- Jače monitorisanje primene zakona i pravilnika koji se odnose na učešće građana na opštinskom nivou i adresiranje evidentiranih problema;
- Saradnja sa civilnim društvom u cilju definisanja mehanizma za selekciju OCD-a koja su zastupljena u vladin radna tela i radne grupe;

Za civilno društvo:

- Povećanje komunikacije sa građanima, u cilju adresiranja i doprinosa na prioritetna pitanja društva;
- Povećanje saznanja o procesu izrade politika i zakona i o mogućnostima uticaja u njegovim različitim fazama;
- Povećanje stručnih kapaciteta pro-aktivna uloga, prelazeći sa posmatranja i reagovanja na procese, na aktivne davaoce doprinosa u pravo vreme, posebno na lokalnom nivou;
- Izgradnja mehanizama unutar-sektorske komunikacije i zastupničke platforme, radi osnaživanja uticaja civilnog društva u procesu izrade politika i zakona;
- Stvaranje unutrašnjih mehanizama za selekciju OCD-a;
- Stvaranje sistema unutrašnje kontrole i polaganja računa, radi obezbeđenja kredibilnog predstavljanja na raznim forumima donošenja odluka;
- Pružanje pomoći Vladi u izgradnji kapaciteta civilnih službenika oko uključivanja civilnog društva u radu organa vlasti;

11. PRILOG

A. Kodeks najboljih praksi učešća građana Saveta Evrope

B. Tabela organizacija civilnog društva sa kategorijama ekspertize u raznim oblastima

PRILOG A

Kodeks najboljih praksi učešća građana
Saveta Evrope

CONFERENCE OF INGOs
OF THE COUNCIL OF EUROPE

CONFERENCE DES OING DU
CONSEIL DE L'EUROPE

CONF/PLE(2009)CODE1

KODEKS DOBRE PRAKSE ZA CIVILNO UČEŠĆE U PROCESU ODLUČIVANJA

usvojen od strane Konferencije MNVO¹ na sastanku 1. oktobra 2009. godine

---

¹ MNVO – međunarodne nevladine organizacije

I. Uvod	3
II. Ciljevi i namena	4
III. Opšti okvir za civilno učešće.....	5
IV. Kako se angažovati.....	7
V. Matrica civilnog učešća.....	16

I. Uvod

Jedna od najvećih briga savremenih demokratija jeste otuđivanje građana od političkih procesa. U tom kontekstu, kao i u mnogim drugim, civilno društvo predstavlja važan element demokratskih procesa. Ono građanima pruža alternativni način, pored onog koji nude političke partije i lobiji, da kanališu drukčiji pogled na stvari i obezbeđuje raznovrsna interesovanja u procesu odlučivanja.

Komite ministara Saveta Evrope izrazio je priznanje – u Preporuci Komiteta Ministara [CM/Recommendation (2007)] od 14. oktobra 2007. godine – za „bitni doprinos nevladinih organizacija razvoju i ostvarivanju demokratije i ljudskih prava, naročito putem promovisanja javne svesti, učestvovanja u javnom životu i obezbeđivanja transparentnosti i odgovornosti javnih vlasti“.

Na sastanku Foruma za budućnost demokratije Saveta Evrope održanom u Švedskoj u junu 2007. učesnici su zatražili od Konferencije MNVO Saveta Evrope da pripremi Kodeks dobre prakse civilnog učešća koji bi obuhvatio teme kao što su mehanizmi učestvovanja NVO u procesima odlučivanja i uključenost civilnog društva u javnu politiku.

Tako je Konferencija MNVO na osnovu toga preuzela odgovornost da uradi nacrt Kodeksa dobre prakse civilnog učešća u procesu donošenja odluka. U ovom dokumentu iznose se logička podloga, okvir i sredstva za pojačano civilno učešće. Dokument su pripremili iskusni predstavnici civilnog društva, a zatim je razrađen u sveevropskom konsultativnom procesu, testirali su ga i komentarisali članovi nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija (NVO), i već ga koriste aktivisti i predstavnici vlasti.

Konferencija međunarodnih NVO Saveta Evrope proizvela je instrument koji je lak za upotrebu, strukturiran i pragmatičan i namenjen donosiocima odluka i organizovanom civilnom društvu, uključujući NVO.

Kodeks nudi čitav spektar dobre prakse. On nije obavezujući, ne propisuje pravila i ne zahteva mehanizme za svoje sprovođenje. Svim akterima u demokratskom procesu nudi smernice zasnovane na konkretnom praktičnom iskustvu dijaloga i saradnje između NVO i javnih vlasti. Krajnji cilj je da olakša njihove međusobne odnose i da poveća moć građana i njihovo učešće u demokratskim procesima na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou.

Konferencija je tražila savete i doprinose od ostalih institucija Saveta Evrope. I Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope i Parlamentarna skupština Saveta Evrope pozdravili su Kodeks dobre prakse: Kongres je spreman da doprinese njegovoj promociji i da ga koristi u svom radu, a Parlamentarna skupština je, sa svoje strane, istakla posebnu važnost e-alatki u učestvovanju.

Ovaj instrument treba da ima i imaće političke reperkusije. On će dati podsticaj i podršku sadašnjem trendu među lokalnim, regionalnim i nacionalnim vlastima da se konsultuju i sarađuju sa civilnim društvom u uvođenju savremenih alatki u demokratsko upravljanje, istovremeno produbljujući učešće građana u javnom životu.

II. Ciljevi i namena

Osnovni cilj ovog Kodeksa dobre prakse za civilno učešće jeste da doprinese stvaranju podsticajnog okruženja za NVO u zemljama članicama Saveta Evrope i u Belorusiji tako što će se na evropskom nivou definisati skup opštih načela, smernica, oruđa i mehanizama za civilno učešće u procesima političkog odlučivanja. Namera je da se Kodeks dobre prakse za civilno učešće primenjuje na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Kodeks dobre prakse za civilno učešće zasniva se na stvarnim iskustvima NVO širom Evrope, koje međusobno dele svoju dobru praksu i valjane metode komuniciranja i zajedničkog delovanja s javnim vlastima.

Dodatni cilj Kodeksa dobre prakse za civilno učešće jeste da bude relevantno i delotvorno oruđe za NVO, od lokalnog do međunarodnog nivoa, u sklopu njihovog dijaloga s parlamentom, vladom i javnim vlastima. Cilj ovog kodeksa je da bude interaktivni instrument i da bude usmeren na delovanje kako bi bio koristan kako NVO, tako i javnim vlastima svuda u Evropi. Kao jedan od vidova podrške primeni ovog Kodeksa dobre prakse, postojaće i banka studija slučajeva, kao i dodatni skup praktičnih alatki.

Ovaj Kodeks dobre prakse za civilno učešće namenjen je nacionalnim NVO, uključujući regionalne i lokalne organizacije u državama članicama Saveta Evrope i Belorusiji, kao i organizacijama na evropskom i međunarodnom nivou.

Druga ciljna grupa su javne vlasti (parlament, vlada i javna uprava na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou). Ciljna grupa je široka, ali svrha Kodeksa dobre prakse za civilno učešće jeste da postoje segmenti koji se mogu koristiti na svim nivoima javne uprave.

III. Opšti okvir za civilno učešće

III.i Parametri civilnog društva

Nevladine organizacije i organizovano civilno društvo bitni su saradnici u razvoju i ostvarivanju demokratije i ljudskih prava. Definicija NVO koju je sročio Savet Evrope može se naći u Preporuci Saveta ministara (2007) br. 14, u kojoj se konstatuje da su „NVO volonterska samoupravljujuća tela ili organizacije osnovane da bi sledile ciljeve svojih osnivača ili članova, a kojima se u biti ne stiče profit“. U odnosu na ovaj Kodeks dobre prakse za civilno učešće, ovaj termin se odnosi na organizovano civilno društvo, uključujući volonterske grupe, neprofitne organizacije, udruženja, fondacije, dobrotvorne grupe, kao i zajednice zasnovane na geografskim ili interesnim osnovama i grupe za javno zastupanje. Osnovne delatnosti NVO usmerene su na vrednosti socijalne pravde, ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava. U ovim oblastima svrha NVO je da promoviše ideje i unapređuje živote ljudi.

Nevladine organizacije predstavljaju ključnu komponentu učestvovanja u otvorenom, demokratskom društvu putem angažovanja velikog broja pojedinaca. Činjenica da su mnogi od ovih pojedinaca takođe glasači naglašava komplementaran odnos s reprezentativnom demokratijom.

Proces donošenja odluka može imati koristi od znanja i nezavisnih stručnih mišljenja NVO. To je navelo vlade na svim nivoima, od lokalnih i regionalnih do nacionalnih, kao i međunarodne institucije, da iskoriste relevantno iskustvo i kompetentnost NVO koje bi mogle da im pomažu u razvoju i sprovođenju politike. One uživaju jedinstveno poverenje svojih članova i društva da će se izjasniti o bitnim pitanjima, da će predstavljati njihove interese i da će postići da budu uključene u događanja i na taj način obezbediti ključni doprinos razvoju politike.

U ovom tekstu težište se stavlja na doprinos *organizovanog civilnog društva* demokratskim procesima i nije usredsređen na s tim povezano pitanje civilnog učestvovanja, tj. na *pojedince*. U ovom slučaju se podrazumeva da čin razvijanja udruženja i organizacija zajednice predstavlja čin nezavisnog društvenog organizovanja i da nije usredsređen samo na pojedinačnu akciju. Podrazumeva se da organizovane grupe postoje da bi potpomogle potrebe svojih članova, kao i da bi bile od koristi široj društvenoj zajednici; zbog toga one deluju kao ključni kanal učestvovanja i kao činilac angažovanja građana.

III.ii Načela civilnog učešća

Da bi negovale konstruktivne odnose, potrebno je da NVO i javne vlasti na različitim nivoima deluju na sledećim zajedničkim načelima:

Učešće

Nevladine organizacije prikupljaju i kanališu gledišta svojih članova, korisničkih grupa i zainteresovanih građana. Taj doprinos obezbeđuje ključnu vrednost procesu političkog odlučivanja, unapređujući kvalitet, razumevanje i dugoročniju primenljivost ove političke inicijative. Preduslov za ovo načelo jeste da procesi za učešće budu otvoreni i pristupačni, zasnovani na dogovorenim parametrima za učešće.

Poverenje

Otvoreno i demokratsko društvo zasniva se na poštenim međusobnim odnosima između aktera i sektora. Iako NVO i javne vlasti imaju različite uloge, zajednički cilj da se poboljša život ljudi može se postići na zadovoljavajući način samo ako je zasnovan na poverenju, koje podrazumeva transparentnost, uvažavanje i uzajamnu pouzdanost.

Odgovornost i transparentnost

Delovanje u javnom interesu zahteva otvorenost, obaveznost, jasnoću i odgovornost, kako NVO, tako i javnih vlasti, uz transparentnost u svim fazama.

Nezavisnost

Nevladine organizacije moraju biti priznate kao slobodna i nezavisna tela kad je reč o njihovim ciljevima, odlukama i aktivnostima. One imaju pravo da deluju nezavisno i da javno zastupaju pozicije različite od pozicija vlasti, s kojima inače mogu sarađivati.

III.iii Uslovi za civilno učešće

Uslovi koji omogućavaju udruživanje dobro su dokumentovani. U skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLP), zahteva se sloboda izražavanja (član 10. EKLP) i sloboda okupljanja i udruživanja (član 11. EKLP), kao i odgovarajuća sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava.

Da bi se osiguralo da bitni doprinosi NVO budu bez diskriminacije sadržani u procesu političkog odlučivanja, potreban je podsticajan ambijent. Uslovi za takav ambijent uključuju vladavinu prava, pridržavanje osnovnih demokratskih načela, političku volju, povoljno zakonodavstvo, jasne procedure, dugoročnu podršku i resurse za održivo civilno društvo, kao i zajednički prostor za dijalog i saradnju. Ovi uslovi omogućavaju konstruktivne odnose između NVO i javnih vlasti, izgrađene na uzajamnom poverenju i međusobnom razumevanju *participativne demokratije*.

IV. Kako se angažovati

Da bi postigao glavni cilj politike Kodeksa dobre prakse za civilno učešće, kao i da bi se osigurala njena relevantnost i praktična primenljivost za NVO prilikom njihovog uključivanja u proces političkog odlučivanja, u ovom odeljku izloženo je u glavnim crtama kako civilno društvo može učestvovati.

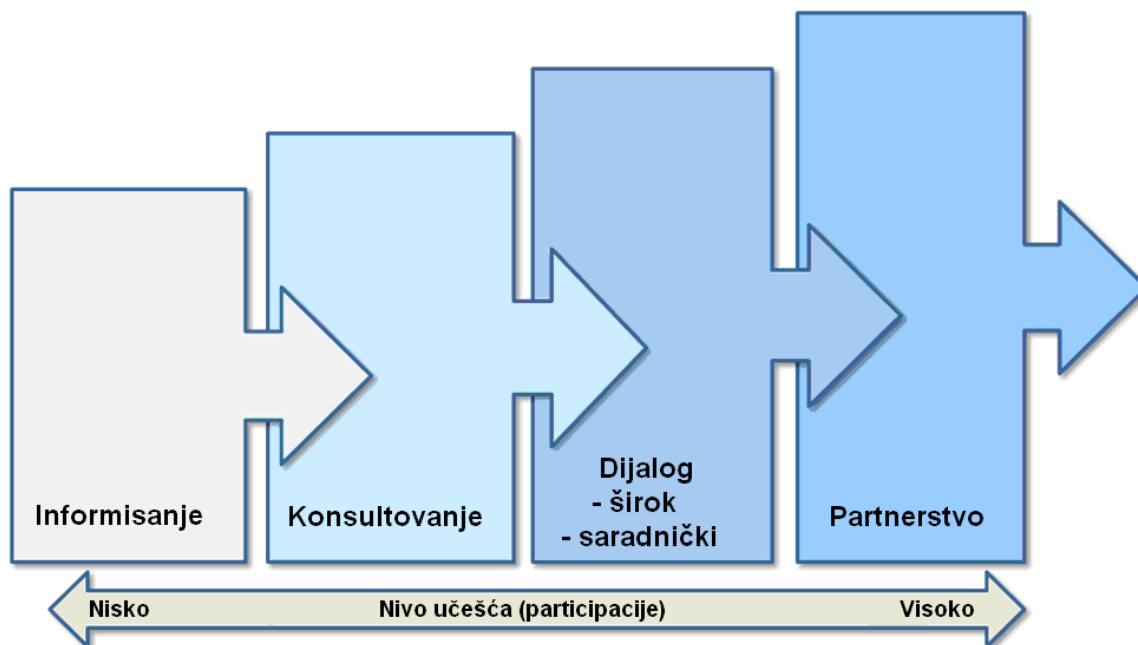
Ovaj proces ima dve međusobno povezane dimenzije. Kao prvo, nivoi učestvovanja opisani su u odeljku III.i, razvrstani prema rastućem intenzitetu, od jednostavnog informisanja do konsultacija, dijaloga i najzad partnerstva između NVO i javnih vlasti. Kao drugo, koraci u procesu političkog odlučivanja prikazani su u kraćim crtama u odeljku III.ii. Naime, reč je o šest koraka koje preduzimaju javne vlasti, od donošenja programa rada preko sprovođenja do nadgledanja i preformulisanja.

Poseban odeljak (III.iii) nudi oruđe koje se može primeniti u bilo kojoj fazi i koje obezbeđuje višeslojnu podršku procesu učestvovanja.

Ovi elementi se zatim kombinuju da bi oblikovali matricu civilnog učešća (IV), koja daje vizuelnu prezentaciju međusobno povezane prirode procesa.

IV.i Različiti nivoi učešća

Uključenost NVO u različite korake procesa političkog odlučivanja varira u zavisnosti od intenziteta učestvovanja. Postoje četiri stepena, odnosno nivoa učestvovanja, od nivoa koji je najmanje participativan do onog koji je to u najvećoj meri. To su: informisanje, konsultacije, dijalog i partnerstvo. Oni se mogu primeniti pri svakom koraku u procesu odlučivanja, ali su često posebno relevantni u izvesnim tačkama procesa.

1. Informisanje

Pristup informacijama je osnova za sve naredne korake uključivanja NVO u proces političkog odlučivanja. Ovo je relativno nizak nivo učestvovanja, koji se obično sastoji od jednosmernog dobijanja informacija od javnih vlasti, pri čemu se ne zahteva niti se očekuje međusobna povezanost sa NVO ili njihovo angažovanje.

Informacije su relevantne za svaki korak u procesu odlučivanja.

2. Konsultacije

Ovo je oblik inicijative pri kome javne vlasti traže mišljenje NVO o određenoj političkoj ili razvojnoj temi. Konsultacije obično uključuju informisanje NVO od strane javnih vlasti o tekućem razvoju politike i traženje komentara, stavova i povratnih informacija. Inicijativa i teme potiču od javnih vlasti, a ne od NVO.

Konsultacije su relevantne za sve korake u procesu odlučivanja, pogotovo za izradu nacrtu, monitoring i preformulisanje.

3. Dijalog

Inicijativu za dijalog može pokrenuti bilo koja strana, i on može biti ili **širok** ili **saradnički**.

Širok dijalog je dvosmerna komunikacija izgrađena na uzajamnim interesima i potencijalno zajedničkim ciljevima kako bi se obezbedila redovna razmena stavova. On se kreće u rasponu od otvorenih javnih rasprava do specijalizovanih sastanaka između NVO i javnih vlasti. Diskusija ostaje širokog raspona i nije izričito vezana za tekući proces razvoja politike.

Saradnički dijalog se izgrađuje na zajedničkim interesima za određeni razvoj politike. Saradnički dijalog obično dovodi do zajedničke preporuke, strategije ili zakona. Saradnički dijalog ima veću snagu od širokog dijaloga zato što se sastoji od zajedničkih, obično čestih i redovnih sastanaka na kojima se razvijaju osnovne strategije politike i koji često dovodi do dogovorenih rezultata.

Dijalog se veoma ceni pri svim koracima ciklusa političkog odlučivanja, ali je bitan za utvrđivanje programa rada, izradu nacrtu i preformulisanje.

4. Partnerstvo

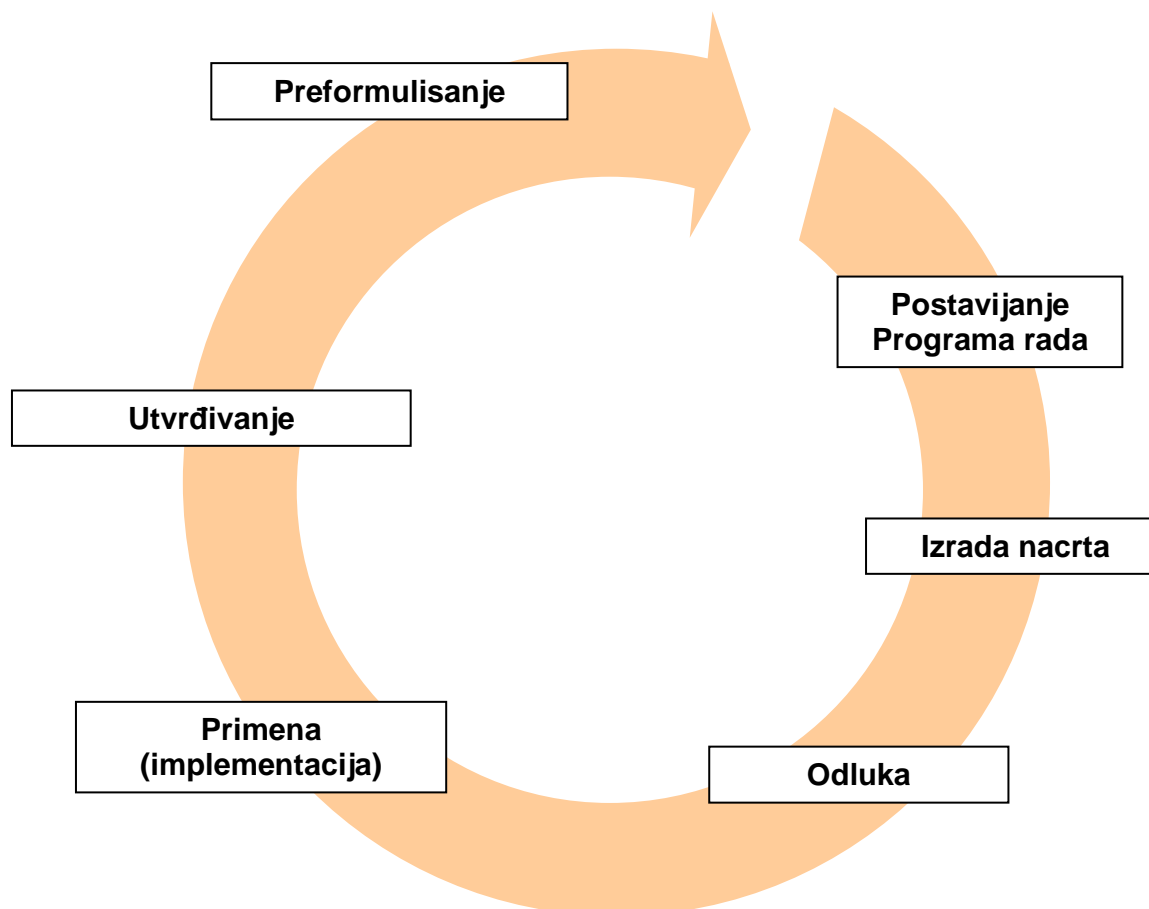
Partnerstvo podrazumeva zajedničku odgovornost pri svakom koraku u procesu političkog odlučivanja, od utvrđivanja programa rada, izrade nacrtu i sprovođenja političkih inicijativa. To je najviši oblik učestvovanja.

Na ovom nivou, NVO i javne vlasti sastaju se radi bliske saradnje, pri čemu su, međutim, NVO i dalje nezavisne i imaju pravo da sprovedu kampanje i deluju bez obzira na partnersku situaciju. Partnerstvo može obuhvatati aktivnosti kao što je delegiranje određenih zadataka nekoj NVO, npr. pružanje usluga, kao i participatorne forume i osnivanje tela koja donose zajedničke odluke, uključujući i ona za dodelu sredstava.

Partnerstvo se može zasnovati pri svakom koraku u procesu političkog odlučivanja, a posebno je relevantno za korake utvrđivanja programa rada ili sprovođenja.

IV.ii Koraci u procesu političkog odlučivanja

Niže prikazani ciklus definiše šest različitih koraka procesa političkog odlučivanja: utvrđivanje programa rada, izrada nacarta, donošenje odluka, sprovođenje politike, monitoring i preformulisanje politike. Svaki korak nudi mogućnosti interakcije između NVO i javnih vlasti.

1. Utvrđivanje programa rada

Program političkog rada dobija saglasnost parlamenta i vlade, ali ga mogu oblikovati NVO ili grupe NVO putem kampanja i lobiranja za pitanja, potrebe i interese. Nove političke inicijative često su rezultat uticaja kampanja koje sprovode NVO. Pri ovom koraku cilj NVO je da utiču na donosiocje odluka u ime kolektivnog interesa, kao i da se ponašaju na način koji je komplementaran političkoj debati.

Doprinos NVO:

- **Javno zastupanje:** pokreću pitanja koja se tiču interesa i potreba određene korisničke grupe, gledišta ili opšteg javnog interesa koji još nije pokriven zakonima ili drugim političkim dokumentima, instrumentima ili merama.
- **Informisanje i podizanje svesti:** NVO sa javnim vlastima dele otkrića do kojih su došle, uključuju i predstavljaju članove, korisnike i ključne grupe građana, i deluju kao kanali kojima se dolazi do građana; slušaju, reaguju i informišu.

- **Stručno znanje i saveti:** eksperti sa znanjem o određenoj temi igraju ključnu ulogu u utvrđivanju političkog programa. Njihove analize i istraživanja prepoznaju tekuće i buduće potrebe društva i omogućuju bitne perspektive.
- **Inovacija:** razvoj novih rešenja i pristupa; pokazivanje kako se oni mogu uneti u politički program rada.
- **Pružanje usluga:** ključni akter u oblikovanju politike i u stvaranju alternativnih usluga ili onih koje još ne postoje, za određene grupe korisnika.

Odgovornost javnih vlasti:

- **Podeliti informacije s drugima:** obezbeđivanje ažuriranih, tačnih i blagovremenih informacija u formatu koji je pristupačan svim zainteresovanim stranama
- **Procedure:** razvijati i poštovati transparentne procese odlučivanja. Obezbediti jasne, otvorene i pristupačne procedure za učešće
- **Obezbeđivanje sredstava:** omogućiti aktivno učešće civilnog društva putem, npr. izdvajanja budžetskih sredstava, podrške u vidu konkretne pomoći ili administrativnih usluga
- **Brzo reagovanje:** obezbediti aktivnu uključenost relevantnih predstavnika javnih vlasti; slušati, reagovati i pružati povratne informacije

Korisna oruđa i mehanizmi:

Informisanje:

- **Lak i otvoren pristup** relevantnim, tačnim i blagovremenim **informacijama** o procesu donošenja politike, dokumentima i donosiocima političkih odluka, npr. bazama podataka na internetu
- **Istraživanje,** da bi se razumeo neki aktuelan problem, kao i razrada predloženih rešenja
- **Kampanje i lobiranje** od strane NVO na podizanju svesti, kao što su dokumenta o politici, poster i leci, internet sajtovi, saopštenja za štampu i javne prezentacije
- **Internet sajt** sa sveobuhvatnim pristupom ključnim dokumentima i najavom javnih događanja

Konsultacije:

- **Podnošenje peticije** može se vršiti putem interneta (on-lajn), kao što je e-peticija ili veb-forum
- **Konsultacije,** korišćenjem on-lajn ili drugih tehnika, da bi se od zainteresovanih grupa saznalo o njihovim interesovanjima i prikupile sugestije

Dijalog:

- **Javne rasprave i javni forumi,** sa zainteresovanim grupama, da bi se identifikovali i protumačili osetljivost i interesi različitih grupa
- **Forum građana i budući saveti** koji će razgovarati sa građanima i NVO
- **Ključni kontakt u vladi** koji će omogućiti civilnom društvu pristup informacijama o tekućim političkim inicijativama

Partnerstvo:

- **Radna grupa ili odbor** osnovani kao stalna ili *ad hoc* grupa eksperata koji će davati savete o političkim prioritetima

2. Izrada nacrtu

Javne vlasti obično imaju čvrsto ustanovljene procese za izradu nacrtu politike. Pri tom su NVO često uključene u oblasti kao što je prepoznavanje problema, predlaganje rešenja i obezbeđivanje dokaza za predlog koji im je najvažniji, na primer, putem intervjua ili istraživanja. Pružanje prilika za konsultacije treba da bude ključni element pri ovom koraku, kao i različiti oblici dijaloga kojima se od ključnih zainteresovanih strana prikupljaju ulazne informacije.

Doprinos NVO:

- **Javno zastupanje:** garantuje da će se razmatrati potrebe i interesi zainteresovanih strana na koje nacrt politike ima uticaja
- **Informisanje i podizanje svesti:** NVO informišu svoje članove, korisnike i ključne grupe građana o procesu izrade nacra
- **Stručno znanje i saveti:** omogućuju analize i istraživanje problema o kojima je reč ili pokreću dodatne prioritete koje treba uključiti u nacrt politike
- **Inovacija:** obezbeđuje rešenja putem uvođenja novih pristupa, praktičnih rešenja i konkretnih modela koji donose korist određenim grupama korisnika
- **Pružanje usluga:** doprinos za nacrt politike da bi se osiguralo razmatranje određene potrebe njihovih korisnika, kao i da bi bili ispunjeni potrebni uslovi
- **Funkcija „kontrolnog tela“:** prate proces izrade nacra da bi proverile da li se razmatraju interesi zainteresovanih grupa, kao i da li je proces inkluzivan i transparentan

Odgovornost javnih vlasti:

- **Podeliti informacije s drugima:** obezbeđivanje blagovremenih i sveobuhvatnih informacija o tekućim konsultativnim procesima
- **Procedure:** razvijati i pridržavati se minimuma konsultativnih standarda, kao što su jasni ciljevi, pravila za učešće, vremenski okviri, kontakti, itd. Organizovati otvorene konsultativne sastanke, uključujući poziv svim potencijalnim zainteresovanim stranama
- **Obezbeđivanje resursa:** obezbediti odgovarajuće vremenske rokove i sredstva za konsultacije da bi se osiguralo učešće različitih nivoa civilnog društva
- **Brzo reagovanje:** obezbediti aktivnu uključenost relevantnih predstavnika javnih vlasti; slušati, reagovati i davati povratne informacije o reagovanjima na konsultacije

Korisna oruđa i mehanizmi:

Informisanje:

- **Otvoren i slobodan pristup dokumentima politike,** uključujući jedinstven informativni punkt za nacrt politike, gde javnost može dobiti informacije u različitim formatima
- **Internet sajt** sa sveobuhvatnim pristupom ključnim dokumentima i najavom javnih događanja
- **Kampanje i lobiranje** da bi se oblikovao nacrt politike kroz dokumenta o stavu po nekom pitanju, pisma, manifesti
- **Internet prenos** sa rasprava, sastanaka i debata, čime se ljudima omogućava da ih neposredno gledaju i slušaju
- **Istraživanje,** da bi se obezbedile ulazne informacije za proces izrade nacra politike

Konsultacije i dijalog:

- **Rasprave i paneli sa pitanjima i odgovorima** sa zainteresovanim grupama da bi se identifikovali i protumačili osetljivost i interesi i prikupili predlozi, licem u lice ili preko interneta.
- **Ekspertski seminari i sastanci** u koje su uključeni eksperti za razvoj specijalizovanih istraživanja ili studija koje se mogu koristiti u izradi nacra.
- **Odbori u kojima ima raznovrsnih zainteresovanih strana i savetodavna tela** koja se sastoje od predstavnika sektora NVO ili u koje su ti predstavnici uključeni; mogli bi biti stalni ili *ad hoc*.

Partnerstvo:

- **Zajednički rad na nacrtu:** aktivni angažman u izradi delova nacrtu zakonodavnog procesa.

3. Odluka

Oblici političkog odlučivanja variraju zavisno od nacionalnog konteksta i zakonodavstva. Zajedničke karakteristike su donošenje političke direktive od strane vladinog ministarstva; ili zakonodavstvo, kao što je usvajanje zakona glasanjem u parlamentu, ili javni referendum, koji zatim zahteva zakon kojim se odluka referenduma proglašava važećom. Nacrti zakona i predlozi treba da budu otvoreni za doprinose i učešće NVO. Javne vlasti treba da procene različita gledišta i mišljenja pre donošenja odluke. Pri ovom koraku konsultacije su ključne za odluku koja se zasniva na informacijama. Međutim, konačna snaga odluke počiva na javnim vlastima, osim ako se odluka ne donosi putem javnog glasanja, referenduma ili mehanizma participativnog odlučivanja.

Doprinos NVO:

- **Javno zastupanje:** uticati na donosiocima odluka pre glasanja
- **Informisanje i podizanje svesti:** informisati članstvo, korisnike i ključne grupe građana o političkim odlukama i njihovim mogućim posledicama
- **Stručno znanje i saveti:** vršenje detaljne analize da bi se donosioci odluka informisali i da bi se na njih uticalo
- **Funkcija „kontrolnog tela“:** prate proces donošenja odluka da bi se proverilo da li je demokratski, transparentan i optimalno delotvoran.

Odgovornost javnih vlasti:

- **Podeliti informacije s drugima:** obezbeđivanje informacija o politikama koje su trenutno u procesu donošenja odluka
- **Procedure:** ponuditi i slediti procedure za mehanizme participativnog odlučivanja, tamo gde je to primenjivo
- **Obezbeđivanje resursa:** omogućiti i podržati aktivno učešće civilnog društva uključivanjem NVO u korake odlučivanja
- **Brzo reagovanje:** slušati, razmatrati i reagovati na ulazne informacije koje dolaze od civilnog društva

Korisna oruđa i mehanizmi

Informisanje:

- **Kampanje i lobiranje** da bi se uticalo na donosiocima odluka, na primer, koristeći letke, internet sajtove, saopštenja za štampu i javne prikaze

Konsultacije i dijalog:

- **Otvorene plenarne sednice ili sastanci odbora** da bi se obezbedio otvoren pristup debatama tokom donošenja odluka

Partnerstvo:

- **Zajedničko odlučivanje** putem foruma, konferencija za postizanje konsenzusa i drugih participativnih sastanaka
- **Participativno odlučivanje**, kao što je participativno donošenje budžeta

4. Sprovođenje

Ovo je korak tokom kojeg su mnoge NVO najaktivnije, na primer u pružanju usluga i realizaciji projekata. Veliki deo posla koji NVO obavljaju tokom prethodnih koraka uključuje pokušaje da se utiče na sprovođenje politike. Ova faza je posebno važna da bi se osiguralo da nameravani rezultat bude postignut. Pristup jasnim i transparentnim informacijama o očekivanjima i mogućnostima bitan je tokom ovog koraka, kao i aktivna partnerstva.

Doprinos NVO:

- **Informisanje i podizanje svijesti:** prvenstveno usredsređenost na podizanje svijesti javnosti, kao i objašnjavanje prednosti ili nedostataka i uticaja politike
- **Pružanje usluga:** jedan ključni akter u sprovođenju inicijativa politike često snosi glavnu odgovornost za njihovo izvršenje
- **Funkcija „kontrolnog tela“:** da bi se procenilo i osiguralo da se politika sprovodi kako je nameravano, bez štetnih nuspojava

Odgovornost javnih vlasti:

- **Podeliti informacije s drugima:** obezbeđivanje informacija o strategijama sprovođenja, procedurama javnih tendera i smernicama projekta
- **Procedure:** slediti utvrđena pravila za sprovođenje politike
- **Obezbeđivanje resursa:** omogućiti aktivno učešće civilnog društva u koracima sprovođenja putem, na primer, izdvajanja budžetskih sredstava, podrške u vidu bespovratne pomoći ili administrativnih usluga
- **Brzo reagovanje:** biti na raspolaganju i reagovati na određene potrebe nastale zbog okolnosti vezanih za sprovođenje politike

Korisna oruđa i mehanizmi:

Informisanje:

- **Otvoren i slobodan pristup** dokumentima iz javnog sektora koji su u vezi sa projektima i odlukama o sprovođenju
- **Internet sajt** sa sveobuhvatnim pristupom ključnim dokumentima i najavom javnih događanja
- **Upozorenja putem mejla,** kojima se najavljuju predstojeći projekti i mogućnosti finansiranja
- **FAQ (najčešće postavljana pitanja)** on-lajn ili drugi kanali koji pružaju informacije predstavljene u obliku pitanja i odgovora, a čiji je cilj da se obezbedi praktična pomoć
- **Javno objavljena tenderska procedura** da bi se obezbedio otvoren i transparentan proces pružanja usluga

Konsultacije:

- **Događaji, konferencije, forumi i seminari** radi informisanja i rasprave o sprovođenju politike sa NVO i javnošću

Dijalog:

- **Seminari za izgradnju kapaciteta** da bi se povećalo znanje i kapaciteti potrebni za sprovođenje
- **Seminari – obuka** za NVO i javne vlasti o određenim temama koje se odnose na sprovođenje, kao što su zahtevi za nabavke, projekte i finansiranje

Partnerstvo:

- **Strateško partnerstvo,** pri čemu NVO i javne vlasti uspostavljaju partnerstvo radi sprovođenja politike; ovo se može kretati u rasponu od malih oglednih programa do odgovornosti za sprovođenje u celini

5. Monitoring

U ovoj fazi uloga NVO je da prati i procenjuje rezultate sprovedene politike. Važno je imati spreman delotvoran i transparentan sistem za monitoring kojim se obezbeđuje da će politika/program postići nameravanu svrhu.

Doprinos NVO:

- **Javno zastupanje:** pratiti i objavljivati da li je inicijativa politike ostvarila nameravanu korist i da li je postigla nameravani ishod po društvo

- **Stručno znanje i saveti:** prikupljanje dokaza ili istraživanje uticaja politike; uključuje trustove mozgova (think tanks) i istraživačke institute
- **Pružanje usluga:** odgovornost da se vrši monitoring učinaka programa, u smislu kvaliteta, održivosti, delotvornosti i primera stvarnih slučajeva
- **Funkcija „kontrolnog tela“:** prioritarna uloga u praćenju uticaja politike da bi se obezbedilo da budu postignuti nameravani ciljevi

Odgovornost javnih vlasti:

- **Podeliti informacije s drugima:** obezbeđivanje informacija o tekućem statusu politike
- **Brzo reagovanje:** slušati i reagovati na određene pojedinosti na koje su ukazale NVO i civilno društvo

Korisna oruđa i mehanizmi

Informisanje:

- **Otvoren i slobodan pristup informacijama** o napredovanju politike
- **Prikupljanje dokaza** da bi se obradili slučajevi i statistika o realizaciji projekta
- **Evaluacija** politike i njen uticaj putem konferencija i podnošenja izveštaja
- Nezavisne **istraživačke studije** da bi se iz njih izvukle ključne pouke

Konsultacije:

- **Mehanizmi povratnih informacija** za praćenje napretka, kao što su ankete, ankete preko interneta ili upitnici

Dijalog:

- **Radna grupa ili odbor** koji se sastoji od predstavnika NVO (kako korisnika tako i davalaca usluga), a koji je zadužen za monitoring i evaluaciju političke inicijative

Partnerstvo:

- **Radna grupa ili odbor** koji se sastoji od predstavnika NVO i javnih vlasti koji se okupljaju u strateško partnerstvo da bi pratili i procenjivali političke inicijative

6. Preformulisanje

Znanje stečeno iz procene sprovođenja politike, udruženo s potrebama koje nastaju u društvu, često zahteva preformulisanje politike. Ono se mora zasnivati na pristupu informacijama i mogućnostima za dijalog da bi se identifikovale potrebe i inicijative. Ovo preformulisanje dozvoljava započinjanje novog ciklusa odlučivanja.

Doprinos NVO:

- **Javno zastupanje:** lobiranje za obnovu politike iznošenjem ograničenja ili nuspojava u tekućoj politici da bi se odgovorilo potrebama korisnika ili građana
- **Stručnost i saveti:** istraživanje i analize da bi se identifikovale „rupe“/propusti u tekućoj političkoj inicijativi i da bi se obezbedio razlog za preformulisanje
- **Inovacija:** razviti nove pristupe u bavljenju relevantnim pitanjima politike; ovo može biti ključni element u obnovi politike
- **Pružanje usluga:** identifikovati prepreke i prikupiti dokaze da bi se ilustrovale potrebe koje nastaju, a koje zahtevaju preformulisanje politike

Odgovornost javnih vlasti:

- **Podeliti informacije s drugima:** obezbeđivanje informacija o mogućoj reviziji politike i njihova percepcija potrebnih promena u politici
- **Procedure:** obezbediti jasne, otvorene i pristupačne procese za učešće
- **Obezbeđivanje resursa:** omogućiti i podržati aktivno učešće civilnog društva
- **Brzo reagovanje:** slušati i delovati na osnovu ulaznih informacija dobijenih od NVO.

Korisna oruđa i mehanizmi:

Informisanje:

- **Otvoren i slobodan pristup informacijama** o evaluacijama, rezultatima studija i ostalim dokumentima o postojećoj politici

Konsultacije:

- **Konferencija ili sastanak** da bi se utvrdili sledeći koraci koje planira javna vlast
- **On-lajn konsultacije** da bi se prikupili stavovi civilnog društva o tome kako će se nastaviti politika/projekat

Dijalog:

- **Seminari i forumi za raspravu** da bi se zainteresovane grupe uključile u razvoj novih pravaca na političkom polju, npr. Svetski kafe, otvoreni prostor, ostale metode kreativne razmene ideja (brainstorming)

Partnerstvo:

- **Radna grupa ili odbor** u kojem NVO formiraju ekspertsku grupu zajedno sa ostalim zainteresovanim stranama i javnim vlastima u cilju davanja preporuka za revidiranje politike

IV.iii Višenamenske alatke i mehanizmi za civilno učešće

Postoje određena oruđa ili mehanizmi svuda po Evropi koji su uzimani u obzir tokom konsultacija o Kodeksu dobre prakse za civilno učešće koji pružaju višenamensku podršku učestvovanju sve vreme tokom procesa odlučivanja:

1. E-učešće

E-alatke nude veliki potencijal za poboljšanje demokratske prakse i učešće organizovanog civilnog društva. One u velikoj meri mogu doprineti transparentnosti, odgovornosti i brzom reagovanju institucija, kao i promociji civilnog angažovanja, povećanju moći delovanja građana i povećanju pristupačnosti i inkluzivnosti demokratskog procesa. Kako bi se u potpunosti iskoristio njihov potencijal, e-alatke treba da koriste svi učesnici procesa odlučivanja, uključujući i vlasti na svim nivoima i organizovano civilno društvo.

2. Izgradnja kapaciteta za učešće

Bitno je razviti kapacitete i veštine lokalnih, regionalnih i nacionalnih NVO da bi one mogle biti aktivno uključene u formulisanje politike, razvoj projekta i pružanje usluga. U razvoj kapaciteta takođe se mogu uključiti seminari za obuku da bi se unapredilo razumevanje recipročnih uloga NVO i javnih vlasti u ovom angažmanu, kao i razmena programa da bi se olakšalo razumevanje stvarnosti svakog od aktera.

3. Strukture za saradnju između NVO i javnih vlasti

Da bi se olakšao odnos između javnih vlasti i NVO, u nizu zemalja su osnovana koordinaciona tela. Na primer, vladina tela, kao što je kontakt osoba za civilno društvo pri svakom ministarstvu ili centralno koordinaciono telo kao jedini sagovornik; zajedničke strukture, kao što su odbori sa raznovrsnim zainteresovanim stranama, radne grupe, saveti eksperata i ostala savetodavna tela (stalna ili *ad hoc*); ili NVO savezi/koalicije koji udružuju resurse i razvijaju zajedničke pozicije.

4. Okvirna dokumenta o saradnji između NVO i javnih vlasti

U mnogim evropskim zemljama razrađeni su okvirni dogovori da bi se u glavnim crtama prikazalo šta se preduzima, koje su uloge i odgovornosti, kao i procedure za saradnju. Ovi dokumenti prikazuju jasnu osnovu za odnose, čime olakšavaju dijalog koji je u toku, kao i uzajamno razumevanje NVO i javnih vlasti. Ovde spadaju bilateralni dogovori s parlamentom ili vladom, strateški dokumenti za saradnju i zvanični programi saradnje koje su usvojile javne vlasti.

V. Matrica civilnog učešća

Da bi se ilustrovao i pojasnio odnos, niže prikazanom matricom vizualizuju se koraci u procesu političkog odlučivanja i njihova veza sa nivoima učestvovanja. Ona se zasniva na dobroj praksi i primerima iz civilnog društva po celoj Evropi, a svrha joj je da podstakne na akciju i unapredi međusobne odnose između NVO i javnih vlasti.

U svakoj fazi procesa odlučivanja (slevo nadesno) postoje različiti nivoi učestvovanja NVO (odozdo naviše). Predviđeno je da koraci u procesu političkog odlučivanja mogu da se primenjuju u svim kontekstima u Evropi, od lokalnih do nacionalnih. Kako je već objašnjeno, nivoi učestvovanja u svakoj tački procesa donošenja odluka mogu varirati od niskog do visokog, a namera je da se predloženo oruđe koristi kao način sprovođenja svake vrste učestvovanja.

Ova matrica se može koristiti na veoma raznovrsne načine, kao što je mapiranje nivoa angažovanosti civilnog društva u bilo kom procesu vezanom za neku politiku; procenjivanje učestvovanja NVO u bilo kojoj određenoj tački procesa; ili kao praktični resurs za planiranje aktivnosti u vezi sa nekom politikom od strane NVO. Ovo se ne smatra iscrpnim spiskom i može se prilagoditi mnogim drugim upotrebama.

Matrica ilustruje međusobno povezane elemente učestvovanja u procesu odlučivanja. Ovaj primer pokazuje kako se pomoću gorepomenutih korisnih oruđa može dostići nameravani nivo učestvovanja pri svakom koraku tokom procesa donošenja odluka.

Partnerstvo	Radna grupa ili odbor	Saradnja u izradi nacрта	Zajedničko odlučivanje Participativno odlučivanje	Strateška partnerstva	Radna grupa ili odbor	Radna grupa ili odbor
Dijalog	Rasprave i javni forumi Civilni forumi i budući saveti Ključni kontakt u vladi	Rasprave i paneli s pitanjima i odgovorima Stručni seminari Odbori sa raznovrsnim zainteresovanim grupama i savetodavna tela	Otvorene plenarne sednice ili sednice odbora	Seminari za izgradnju kapaciteta Seminari za obuku	Radna grupa ili odbor	Seminari i forumi za promišljanje
Konsultacije	Podnošenje peticije On-lajn konsultacije ili druge tehnike	Rasprave i paneli s pitanjima i odgovorima Stručni seminari Odbori sa raznovrsnim zainteresovanim grupama i savetodavna tela	Otvorene plenarne sednice ili sednice odbora	Događanja, konferencije, forumi, seminari	Mehanizmi povratnih informacija	Konferencije ili sastanci On-lajn konsultacije
Informisanje	Lak i otvoren pristup informacijama Istraživanje Kampanje i lobiranje Internet sajt za ključne dokumente	Otvoren i slobodan pristup dokumentima politike Internet sajt za ključne dokumente Kampanje i lobiranje Internet prenosi Istraživački doprinosi	Kampanje i lobiranje	Otvoren pristup informacijama Internet sajt za pristup informacijama Mejl upozorenja FAQ(najčešće postavljana pitanja) Procedure javne nabavke	Otvoren pristup informacijama Prikupljanje dokaza Evaluacija Istraživačke studije	Otvoren pristup informacijama
Nivoi učešća						
Koraci u procesu političkog odlučivanja	Utvrđivanje programa rada	Izrada nacрта	Odluka	Implementacija	Monitoring	Preformulisane

PRILOG B

Tabela organizacija civilnog društva sa
kategorijama ekspertize u raznim
oblastima

Aneks B. Organizacije civilnog društva, sa poljima njihove ekspertize

U ovom aneksu su navedene samo one organizacije civilnog društva koje su odgovorile na poziv za informacije za ovu publikaciju

	Ime organizacije:	Mesto:	Email:	Telefon:	Glavne polje rada:
1	Akademia e Trajnameve dhe Asistencës Teknike ATTA	Prizren	info@atta-ks.org	044 156 682	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izgradnja kapaciteta zajednice 2. Evropske Integracije 3. Kultura
2	Aleanca Kosovare e Bizneseve - AKB	Priština	aleancakosovarebizneseve@gmail.com	038 551 311	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zaštita interesa biznisa 2. Promocija Kosovske ekonomije 3. Izdržljiv ekonomski razvoj
3	American Bar Association, ABA-ROLI	Priština	office@ceelikosovo.org	044 159 014	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vladavina prava
4	Asociacioni i Gazetarëve Profesionalistë të Kosovës (AGPK)	Priština	info.agpk@gmail.com	038 244 551	<ol style="list-style-type: none"> 1. Profesionalna zaštita novinara 2. Profesionalni razvoj novinara 3. Nabavljanje usluga za novinare
5	Asociacioni i Gazetarëve Turq	Priština	kosovagazeteci@yahoo.com	044 175 918	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zaštita prava novinara na Kosovu 2. Adaptiranje turkse zajednice na Kosovu 3. Organizacija seminara
6	Asociacioni i Komunave të Kosovës	Priština	sazanibrahimi@komunat-ks.net	038 245 734 044 182 437	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opštinska administracija 2. Zakonodavstvo 3. Razvoj lokalnih politika
7	Asociacioni i Paktit Atlantik të Rinisë së Kosovës - APARK	Priština	Besim.salihu@yata-kosova.org	044 273379	<ol style="list-style-type: none"> 1. Priprema omladina za doprinos procesu evroatlantskih integracija

8	Asociacioni kundër dhunës dhe ndërtimi i paqes	Gnjijane	anp_kos@yahoo.com	044 211 895 044 230 849	1. Obrazovanje 2. Održanje mira 3. Javne politike
9	Asociacioni për Trajnime, Hulumtme dhe Avokime Sociale ASTRA	Priština	astra_kos@hotmail.com	044 344 399	1. Istraživanje u socijalnim uslugama 2. Izgradnja kapaciteta u socijalnim uslugama 3. Zagovarane
10	Balkan Sunflowers	Priština	muhamet.arifi@balkansunflowers.org	044 418 562	1. Implementacija Strategije za integraciju RAE zajednice
11	Down Syndrome Kosova (DSK)	Priština	indo@downsyndromekosova.org	038 545 715	1. Ljudska prava - prava osobama sa posebnim potrebama 2. Socijalno uključivanje 3. Socijalne usluge
12	Edukatori	Prizren	nebjajalijij@yahoo.com	044-190-999	1. Obrazovanje i kultura 2. Javne diskusije o politikama i političke stranke 3. Zaštita prava manjina
13	Evolution Dance - eDance	Priština	evolution.dance.school@gmail.com	044 278 366	1. Stimuliranje plesa na Kosovu 2. Obrazovanje preko plesa
14	Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur – KFOS	Priština	info@kfos.org	038 542 157	1. Evropske Integracije 2. Razvoj civilnog društva 3. Zajednica roma i druge manjinje
15	Fondacioni Kosovar për Shoqëri Civile - KCSF	Priština	office@kcsfoundation.org	038 248 636 038 248 643	1. Razvoj civilnog društva 2. Podrška procesu evropskih integracija
16	Fondacioni për Mbrojtje të Mjedisit - FMIM	Priština	fmm.epf@gmail.com	044 474 961	1. Okolina 2. Istraživanje i analize 3. Lobiranje i zagovarane
17	Fondi i fëmijëve One to One	Priština	p.assistant@onetoone-cf.org	038 220 919	1. Nabavljanje socijalnih usluga 2. Izgradnja kapaciteta u socijalnim uslugama 3. Lobiranje i zagovarane za zaštitu i uključivanje deteta osjetljive kategorije.
18	Forumi Demokratik i Gruas	Peć	myzafere@yahoo.com	044 218 958	1. Ženska prava 2. Ljudska prava 3. Obrazovanje

19	Forumi i boshnjakëve të Kosovës	Prizren	mustafa.balje@gmail.com	044 185 099	<ol style="list-style-type: none"> Ljudska i manjinska prava Stvaranje mogućnosti za Bošnjačku zajednicu i njihovu uključivanje u društvu Medije
20	Forumi për Integrim dhe Zhvillim / FIZH	Peć	fizh.rks@gmail.com	044 136 223	<ol style="list-style-type: none"> Evropske Integracije Ekonomski razvoj Profesionalno obrazovanje
21	Iniciativa 6	Prizren	iniciativa_6@yahoo.com	044 265 741	<ol style="list-style-type: none"> Obrazovanje Ženska prava Prava deteta
22	Iniciativa Kosovare për Stabilitet - IKS	Priština	info@iksweb.org	038 222 321	<ol style="list-style-type: none"> Socio ekonomske studije Socio političke studije Zaštita okoline i obnovljiva energija
23	Iniciativa per Zhvillim dhe Integrim Social - ISDI	Priština	isdi.kosovo@gmail.com	044 293 358	<ol style="list-style-type: none"> Građanska donošenje odluka Ne-formalno obrazovanje Podizanje savesti
24	Instituti Ballkanik për Politika - IPOL	Priština	seb.bytyci@policyinstitute.org	044 746 749	<ol style="list-style-type: none"> Učeće građana Evropske Integracije Transparentnost
25	Instituti Demokracia për Zhvillim (D4D)	Priština	info@d4d-ks.org	038 224 143	<ol style="list-style-type: none"> Istraživanje Izbori Međuetničke odnose
26	Instituti Demokratik i Kosovës (KDI)	Priština	info@kdi-kosova.org	038 248 038 044 148 509	<ol style="list-style-type: none"> Demokratizacija i parlamentarne prakse Lokalna uprava i učeće građana Transparentnost i borba protiv korupcije
27	Instituti i Kosovës për Politika Zhvillimore (IKPZH)	Priština	Instituti_politik@yahoo.com	044 502 546 038 239 010	<ol style="list-style-type: none"> Vladavina prava Razvojne politike u redu i zakonu Strategije za razvojne politike
28	Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillime të Politikave (KIPRED)	Priština	info@kipred.net	038 227 778	<ol style="list-style-type: none"> Dobro upravljanje Političke stranke i izbori Vladavina prava i bezbednost Energija Lokalna uprava Medije
29	Instituti për Avancim të Edukimit dhe Arsimit - IAEA	Gnjiljane	fatmirfatfaj60@hotmail.com	044 615 765	<ol style="list-style-type: none"> Obrazovanje Ljudska prava

30	Instituti për Studime të Avancuara GAP	Priştina	info@institutigap.org	038 224 145	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izdrzljiv ekonomski razvoj 2. Izdrzljiv politicki razvoj 3. Socijalni razvoj
31	Instituti RIINVEST	Priştina	lumir.abdixhiku@riinvestinstitute.org	038 601 230	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podrška biznesa 2. Ekonomski razvoj 3. Istraživanje i analize
32	Këshilli i Grave për mbrojtjen e të drejtave të njeriut (WCPHR)	Kosovo Polje	ngo.wcp.hr.kosovo@gmail.com	044 929 676	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocija i zaštita ženskih prava
33	Këshilli për mbrojtjen e të drejtave e të lirive të njeriut, KMDLNJ	Priştina	Kmdlj.cdhrf@gmail.com	038 249 006 038 244028	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava 2. Nadzor sudova 3. Povratak i integracija naseljenih ljudi i izbeglica
34	Këshilli Rinor Kosovar - KYC	Priştina	kyckosova@gmail.com	044 964 575	<ol style="list-style-type: none"> 1 Učešće i jačanje omladine 2. Prava deteta 3. Obrazovanje i treninzi
35	Klubi Avokues për Personat me Aftësi të Kufizuar në Kosovë - KAPAK	Priştina	shaqir-haxhaj@hotmail.com	044 299 805	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pomoć ljudima sa posebnim potrebama 2. Ljudska prava 3. Humanitarna pomoć
36	Klubi për politikë të jashtme - KPJ	Priştina	office@foreignpolicyclub.org	038 221 881	<ol style="list-style-type: none"> 1. Evropske Integracije 2. Održanje mira 3. Demokratizacija
37	Let's shine together - LST	Priştina	fatosm_2000@yahoo.com	044 558 095	<ol style="list-style-type: none"> 1. Omladina
38	Lëvizja FOL	Priştina	petrit@levizjafol.org	044 195 361	<ol style="list-style-type: none"> 1. Transparentnost i odgovornost javnih institucija 2. Politika protiv korupcije 3. Politika u javnim nabavkama
39	Nisma e të rinjve për të drejta të njeriut – YIHR	Priştina	ksoffice@yih.org		<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava 2. Obrazovanje omladine 3. Suočavanje sa prošlošću i regionalna saradnja
40	Oda Ekonomike Amerikane - AMCHAM	Priştina	leke.musa@amchaks.org	038 246 012	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podrška biznesa 2. Ekonomski razvoj 3. Zaštita potrošača

41	OJQ - UNI GROUP	Priština	valmir.mustafa@uni-group.org	044 233 967	<ol style="list-style-type: none"> 1. Omladina 2. Obrazovanje 3. Ekonomski razvoj
42	OJQ "ABSTRACT"	Peć	Organziata.abstract@gmail.com	044 394 196	<ol style="list-style-type: none"> 1. Omladina 2. Kultura 3. Ekonomski razvoj
43	OJQ "kalaja"	Peć	ojqkalaja@hotmail.com	044 155 126	<ol style="list-style-type: none"> 1. Okolina 2. Kultura, omladina, sport 3. Obrazovanje
44	OJQ "Perspektiva Energjetike"	Priština	perspektiva.energjetike@gmail.com	044 558 305	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obnovljiva energija i efijencija energije 2. Ekonomska izdržljivost vezano za energetske kapacitete 3. Okolina
45	OJQ "Union Plus" Gjilan	Gnjiljane	Union_plus@yahoo.com	044 445 938	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obrazovanje 2. Kultura i omladina 3. Sport
46	OJQ Aksioni kundër dhunës dhe ndërtimi i paqës - ANP Gjilan	Gnjiljane	anp_kos@yahoo.com	044 211 895	<ol style="list-style-type: none"> 1 Obrazovanje za mir 2. Održanje mira 3. Javne politike
47	OJQ Alma	Peć	shemsjeseferi@hotmail.com	044 257 443	<ol style="list-style-type: none"> 1. Omladina 2. Ljudska prava 3. Ravnopravnost polova
48	OJQ Arnika	Peć	arnika.ngo@gmail.com	044 223 446	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kulturna baština 2. Okolina 3. Omladina
49	OJQ Developing Together (DT)	Priština	developingtogether@hotmail.com	038 555 887	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nabavljanje usluga u infrastrukturi 2. Izgradnja odnosa između građana i institucija 3. Podrška poljoprivrede
50	OJQ EkoSistemi	Gnjiljane	shpresa_ww3@hotmail.com	044 552 601	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poljoprivreda 2. Okolina 3. Flora i fauna
51	OJQ Integra	Priština	kushtrim.kolliqi@ngo-integra.org	038 246 717	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava 2. Kultura 3. Omladina i manjine
52	OJQ Koha	Klina	labinotkrasniqi84@gmail.com	044 432 862	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava 2. Demokratizacija 3. Evropske Integracije

53	OJQ Konsumatori	Priština	ok.kosova@gmail.com, konsumatori.ks@gmail.com	044 200 458	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zaštita potrošača 2. Informisanje, obrazovanje, podizanje svesti učesnika tržišta 3. Zagovaranje za prava, interes i dostojanstvo potrošača
54	OJQ Lulebora	Priština	Ojqlulebora@yahoo.com	044/049/ 110970	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jačanje žena u društvu 2. Aktivnosti sa predškolskim detetima 3. Okolina i recikliranje otpada
55	OJQ Mileniumi i Ri	Priština	ojqmilenumiiri@yahoo.com	044 307 533	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lokalna uprava 2. Omladina 3. Okolina
56	OJQ Oaza	Istok	sahitkan@gmail.com	044 150 956	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lobiranje i zagovaranje 2. Manjinska prava
57	OJQ PEN	Priština	b_fejzullahu@hotmail.com	038 552 216	<ol style="list-style-type: none"> 1. Omladina 2. Obrazovanje 3. Ljudska prava
58	OJQ Shtëpia shokëve	Mitrovica	hajrullahmustafa@hotmail.com	028 530 3217	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demokratizacija 2. Kultura 3. Istraživanje i analize
59	OJQ Syri i Vizionit	Peć	veton.mujaj@syriivizionit.org	039 423 240	<ol style="list-style-type: none"> 1. Razvoj demokratije 2. Održanje mira 3. Socijalni dijalog
60	OJQ VENERA	Peć	ngo-venera@live.com		<ol style="list-style-type: none"> 1. Ravnopravnost polova 2. Obrazovanje 3. Ekonomski razvoj
61	OJQ Vision 02	Istok	vision02ojq@yahoo.com	044 522 793	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unapređenje demokratskih praksa u civilnom društvu 2. Unapređenje ravnopravnosti polova 3. Jačanje kapaciteta omladine
62	Organizata e personave me paftësi	Gračanica	oon_distroficari@yahoo.com	049 379 486	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podrška ljudima sa posebnim potrebama 2. Ljudska prava 3. Jačanje civilnog društva
63	Organizata SANI	Prizren	sani_mumin@hotmail.com	029 231724 044 337 531	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ekonomski razvoj 2. Okolina 3. Kultura

64	Platforma Civikos	Priština	info@civikos.net	038 248 636 038 248 643	1. Razvoj odnosa između civilnog društva i javnih institucija 1. Besplatne pravne usluge za izbeglice i druge kategorije naseljenih ljudi .
65	Programi per të drejtat civile në Kosovë - CRP/K	Priština	crp@crpkosovo.org	038 243 610 038 243 611 038 243 612	1. Evropske Integracije , 2. Obrazovanje i treninzi 3. Demokratizacija
66	Qendra Burimore e Integritimit në Bashkimin European EUIRC	Prizren	erkan@euirc-ks.eu	044 156682	1. Ljudska prava 2. Borba protiv porodične nasilje 3. Nadzor opštinskih dokumenata za demokratiju i transparentnost
67	Qendra e Gruas Prehja -QGP	Skenderaj	qgpkehja@hotmail.com	044 195 301	1. Omladina 2. Medije 3. Saradnja za Skupštinom Opštine za ekonomski razvoj
68	Qendra e Komunitetit Shtërpece	Štrpce	igor_savke@yahoo.com	049 241 165	1. Obrazovanje 2. Istraživanje i analize 3. Ljudska prava
69	Qendra e Kosovës për Arsim - KEC	Priština	ptahiri@kec-ks.org	038 244 257	1. Transparentnost i informisanje 2. Lobiranje i zagovaraje 3. Javne politike
70	Qendra e Pavarur Kulturore Informativë Rinore "Elita-Viti"	Vitina	elita-viti@hotmail.com	0280 381263 044 194 048 044 194 047	1. Lokalna uprava 2. Vladavina prava 3. Okolina
71	Qendra e Trajnimeve dhe Burimeve për Avokim – ATRC	Priština	indo@advocacy-center.org	038 244 810	1. Blagostanje omladine 2. Ekonomski razvoj i zaposlenost
72	Qendra Kosovare për bashkëpunim ndërkombëtar KCIC	Gnjijane	blerton.abazi@gmail.com	044 177 320	1. Rehabilitacija i nabavjanje psiko-socijalnih usluga za žrtve torture i traume 2. Istraživanje i dokumentacija 3. Ndazor i prevencija
73	Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës (QKRMT)	Priština	info@krct.org	038 243 707	1. Ravnopravnost polova
74	Qendra Kosovare për Studime Gjinore	Priština	info@kgscenter.net, qksg_kgsc@yahoo.com	38643375991	

75	Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë (QKSS)	Priştina	info@qkss.org		<ol style="list-style-type: none"> 1. Bezbednost 2. Pravosuđe 3. Regionalna i prekogranična saradnja
76	Qendra kosovare për vetë-përkrahje (QKVP)	Priştina	q_vetperkrahje@hotmail.com	038 542 829	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nabavljane psiko-socijalnih usluga 2. Rehabilitacija 3. Socijalna integracija
77	Qendra Mediale	Cagllavica	mcentar.caglavica@gmail.com	044 557 005	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informisanje i kultura 2. Multikulturna saradnja 3. Promocija demokratskih vrednosti
78	Qendra për edukim, trajnim dhe hulumtime shkencore 'Ozon'	Priştina	n_bresa@yahoo.com	044 155 160	<ol style="list-style-type: none"> 1. Okolina 2. Treninzi za civilno društvo 3. Istraživanje i analize
79	Qendra për Integrimin e Komuniteteve Etnike (CIEZ)	Prizren	refko61@yahoo.com		<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava 2. Podrška zajednica 3. Socijalno uključivanje
80	Qendra për Mirëqenien e Gruas QMG	Peć	pejajwwc@yahoo.com	044 278 809	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sklonište za žene i djecu žrtve nasilja u porodici 2. Psiho-socijalno savetovanje 3. Obrazovanje
81	Qendra për Politika dhe Avokim (QPA)	Priştina	info@qpa-kosova.org shpantina@yahoo.com	038 226 530	<ol style="list-style-type: none"> 1. Učešće građana 2. Zagovaranja za javne politike 3. Jačanje kapaciteta javnih službenika i civilnog društva
82	Qendra për Praktika dhe Alternativa Zhvillimi - NEXT Alternative	Dragaš	info@nextalternative.org, nextalternative@gmail.com	044 561 165	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocija ekonomske ravnopravnosti 2. Ukliučivanje u ekonomskom razvoju 3. Strateški ekonomski razvoj
83	Qendra për Tolerancë dhe Integrim CTI-P	Peć	cti.kosovo@gmail.com	044 733 147	<ol style="list-style-type: none"> 1. Razvoj civilnog društva 2. Podrška obrazovanja, demokratije i integracije 3. Ljudska prava
84	Qendra për Trajnime dhe Studime Gjinore – QTSGJ	Priştina	qtsgj@yahoo.com	038 223 982 044 174 429 044 124 612	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jačanje žena u politiku i procesu donošenju odluka 2. Jačanje organizacija žena i omladine 3. Ravnopravnost polova

85	Qendra për Zhvillim të Shoqërisë Civile - CCSD	Mitrovica	milos_damjanovic@yahoo.com	028 421 581 064-234 557	<ol style="list-style-type: none"> Odirzhanje mira Tolerancija Razvoj civilnog društva
86	Qendra për zhvillimin e komunitetit dhe biznesit – CBDC	Đakovica	halilkaja@yahoo.com	044 122 816	<ol style="list-style-type: none"> Ekonomski razvoj zajednica Treninzi za omladinu i marginalizovanih grupa u preduzetništvu Nabavljanje usluga u biznes menadžment
87	Qendra Rajonale e Mjedisit për Europë Qendrore dhe Lindore (REC)	Priština	info@kos.rec.org	038 225 123	<ol style="list-style-type: none"> Okolina i izdržljiv razvoj Obrazovanje o okolinu Zakonodavstvo i politika
88	Qendra Rinore - Prizren	Prizren	prizrenyouthcenter@hotmail.com	044 463 875	<ol style="list-style-type: none"> Omladina Kultura Socijalno uključivanje
89	Qendra Rinore "Atë Lorenc Mazreku" / QRALM	Peć	atelorencmazreku@gmail.com	038 752 281	<ol style="list-style-type: none"> Obrazovanje i razvoj Sport i kultura Socijalne integracije
90	Qendra Rinore Dragash	Dragaš	dragashyc2002@yahoo.com	044 244 948	<ol style="list-style-type: none"> Razvoj i promocija omladine Integracija i saradnja između zajednica Promocija lokalnog turizma
91	Rromani Baxt RRB	Prizren	kpacaku@yahoo.com	044 389 470	<ol style="list-style-type: none"> Kulturna baština Medije Obrazovanje
92	Shoqata Afariste e Gruas "SHE – ERA"	Đakovica	wsheera@gmail.com	0390 323 194 044 122 696 044 307 847	<ol style="list-style-type: none"> Podrška žene u biznesu Istraživanje i analize Lobiranje i zagovaranje
93	Shoqata Aktorëve Teatrit Turk "Rumeli"	Prizren	etemkazaz@hotmail.com	044 140 078	<ol style="list-style-type: none"> Kultura Pozorišni art
94	Shoqata e Grave "AUREOLA"	Priština	aureola_p95@hotmail.com	038 247 157	<ol style="list-style-type: none"> Obrazovanje Ljudska prava Ekonomski razvoj
95	Shoqata e Grave Turke "HANIMELI"	Priština	lirka62@hotmail.com	044 343 709	<ol style="list-style-type: none"> Obrazovanje i treninzi Humanitarna pomoć Zdravstvena pomoć

96	Shoqata e Intelektualeve të Pavarur- SHIP	Deçani	a_ship2002@yahoo.co.uk, ademlushaj@hotmail.com	044 182 689	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demokritizacija i tolerancija 2. Okolina 3. Zagovaranje
97	Shoqata e juristëve - NORMA	Priştina	shnorma@hotmail.com	044 126 428	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava i prava žena 2. Pravne usluge za žene 3. Zagovaranje za ravnopravnost polova
98	Shoqata e paraplegjikëve dhe paralizës së fëmijëve të Kosovës - HandiKos	Priştina	afrim.maliqi@handi-kos.org	044 170 860	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pomoć ljudima sa posebnim potrebama 2. Psiho-socijalni pomoć 3. Ljudska prava
99	Shoqata e personave me aftësi të kufizuara "Hendifer"	Uroševac	ngo_hendifer@hotmail.com	044 226 923	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podrška ljudima sa posebnim potrebama 2. Lobiranje i zagovaranje 3. Nabavljanje socijalnih usluga za ljude sa posebnim potrebama
100	Shoqata e studentëve të diplomuar në Turqi	Prizren	tumed.kosova@gmail.com	044 267 082	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obrazovanje 2. Zaposlenost 3. Prava studenata
101	Shoqata e të rinjve për të drejtat e njeriut YAHR	Lipljan	Info.yahr@gmail.com, bekimi75@yahoo.com	044 786 414 049 823 140	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demokritizacija 2. Ljudska prava 3. Zagovaranje
102	Shoqata e Turizmit Alternativ të Kosovës - SHTAK	Priştina	shtak.kosovo@gmail.com	045 427 985	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocija i razvoj turizma na Kosovu 2. Obrazovanje i podizanje svesti za turizam 3. Organizacija turističke posete na Kosovu
103	Shoqata Ekologjike „EKO-TREPÇA“	Mitrovica	ramadan_uka@hotmail.com	038 532 735	<ol style="list-style-type: none"> 1. Okolina 2. Zdravstvo 3. Podizanje svesti
104	Shoqata kosovare për të drejtat e njeriut dhe fëmijës - KACHR	Priştina	vsylhasi@kachr-ks.org	044 154 644	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska prava 2. Obrazovanje i treninzi 3. Omladina
105	Shoqata Kulturore Artistike - BEHAR	Prizren	kud_behar@hotmail.com, mumo24565@hotmail.com	029 231 724 044 337 531	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kultura 2. Okolina 3. Ljudska prava

106	Shoqata për Teknologji të Informacionit dhe të Komunikimit e Kosovës - STIKK	Priştina	vcavolli@stikk-ks.org	038 767 076	1. Uspostavljene povoljne okruženja za Tehnologiju informacije i komunikacije) 2. Lobiranje i zagovaranje
107	Shpresa	Glogovac	sabrijekukaj@hotmail.com	044 170 652	1. Obrazovanje za odrasle i dece 2. Istraživanje
108	Shtëpia e Sigurtë - SHES	Priştina	Linjajuaj@yahoo.com	044 161 857	1. Sklonište i podrška žrtve nasilja u porodici 2. Reintegracija žrtve nasilja u porodici 3. Prevencija i podizanje svesti za borbu protiv nasilja u porodicu
109	Vizioni Drejt Përparimit (VDP)	Lipjjan	ilazi@hotmail.com	044 361 554	1. Obrazovanje/treininzi 2. Lobiranje i zagovaranje 3. Prava deteta
110	Zëri i Roma, Ashkali dhe Egjiptian (VoRAE)	Gračanica	Voiceofrae-k@hotmail.com	045 256 665	1. Obrazovanje 2. Ekonomija 3. Infrastruktura

MISIJA

Kosovska Fondacija za Civilno Društvo - KCSF je nezavisna i neprofitabilna organizacija, fokusirana na podršci lokalnih civilnih inicijativa koje vode ka jačem pokretu civilnog društva, koje će unaprediti demokratsku kulturu i biti spremno da odgovori na društveno-ekonomskim potrebama Kosova. Perspektiva evropskih integracija Kosova je doprinela da KCSF usredsredi svoje aktivnosti na pitanjima vezanim za EU okvir namenjen Zapadnom Balkanu, pogotovo Kosovu.

PROGRAMI I AKTIVNOSTI

Kosovska Fondacija za Civilno Društvo, u okviru svojih delatnosti je angažovana u dva glavna programa:

Program razvoja civilnog društva

U okviru ovog programa, Kosovska Fondacija za Civilno Društvo ja angažovano u podršci lokalnih civilnih inicijativa koje vode ka jačem pokretu civilnog društva, koje će unaprediti demokratsku kulturu i biti spremno da odgovori društveno-ekonomskim potrebama Kosova. Konkretnije, u poslednjim godinama KCSF stremi ka stvaranju povoljne sredine za rad civilnog društva na Kosovu, putem:

- Izgradnje kapaciteta organizacija civilnog društva i javnih ustanova Kosova preko davanja informacija, analiza, studija i obuka za civilno društvo, kao i preko saradnje vlasti sa organizacijama civilnog društva.
- Direktnom lobiranju za sastavljanje pravnog okvira i potrebnih mehanizama za jačanje uloge civilnog društva u Kosovskom društvu.
- Podrške i učesništva u lokalnim i međunarodnim inicijativama za umrežavanje organizacija civilnog društva.

DOSTIGNUĆA

- 284 FINANSIRANIH PROJEKATA
- 403 ŠKOLARINE
- VIŠE OD 600 DIPLOMIRANIH U ŠKOLI ZA EVROPSKE INTEGRACIJE
- VIŠE OD 150 BAZIČNIH I NAPREDNIH OBUKA
- VIŠE OD 25 PUBLIKACIJA

Program podrške procesu evropskih integracija

U okviru ovog programa, Kosovska Fondacija za Civilno Društvo je angažovana u promovisanju saznanja o radu EU, u osvesćivanju građana i u unapređenju dialoga o Evropskim integracijama. Specifičnije, putem ovog programa KCSF se angažuje za ubrzanje procesa Evropskih integracija, davanje informacija i osvesćivanju o ovom procesu, kao i u monitorsanju primene glavnih dokumenata koji se vežu sa odnosima između Kosova i EU, putem:

- Informacija i osvesćivanja Kosovskog društva o procesu Evropskih integracija;
- Poboljšanja kapaciteta vladinih organizacija, civilnog društva, medija i javnih ustanova Kosova o Evropskoj uniji putem davanja informacija, analiza i studija o procesu Evropskih integracija;
- Direktnom lobiranju za sastavljanje pravnog okvira i potrebnih mehanizama za jačanje uloge civilnog društva u ovom procesu;
- Unapređenja regionalne saradnje u procesu Evropskih integracija i u sektorijalnim poljima EU, preko umrežavanja i stvaranja sektorijalnih partnerstava od zajedničkih politika EU.

Kako da stupite u kontakt sa nama?

Fazli Grajqevci 4/a

10000 Prishtinë, Kosovë

Tel/Fax: + 381 (0)38 248 636, 248 643

E-mail: office@kcsfoundation.org

Web: www.kcsfoundation.org

